

**Nastavni program bosanskog jezika i kulture (model C) za obrazovanje
učenika pripadnika bošnjačke nacionalne manjine u osnovnim i srednjim
školama u Republici Hrvatskoj**

Polazeći od prava nacionalnih manjina utvrđenih Ustavom RH, što uključuje pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina utvrđene Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (NN 105/00) Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba podnosi Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa zahtjev za organiziranje nastave bosanskog jezika i kulture po modelu C.

Na temelju članka 105. Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (NN 27/28. I 86/08), a u vezi s člankom 4. Pravilnika o unutarnjem radu, državna tajnica po ovlasti dr. Dijana Vican donijela je 6. rujna 2011. Odluku o imenovanju Povjerenstva za izradu **Nastavnog programa bosanskog jezika i kulture (model C)** za obrazovanje učenika pripadnika bošnjačke nacionalne manjine u osnovnim i srednjim školama. Članovi Povjerenstva (prof. dr. Remzija Hadžiefendić-Parić, Nerma Družić, prof., Samir Hasanagić, prof., Fuad Ahmetpahić, prof. i Sena Kulenović, povijesničarka umj.), u skladu s načelima svoje struke, izradili su Nastavni program, koji obuhvaća nastavne predmete: **bosanski jezik s književnošću** za osnovnu i srednju školu, **priroda i društvo** za osnovnu školu, **povijest i zemljopis** za osnovnu i srednju školu te **likovna i glazbena kultura/umjetnost** za osnovnu i srednju školu, i predali ga 31. prosinca 2012.

Dana 18. studenoga 2013. Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba pismeno je obaviješteno o dopisu Agencije za odgoj i obrazovanje sa zaključkom da: *U Nastavnom programu bosanskog jezika i kulture (model C) za obrazovanje učenika pripadnika bošnjačke nacionalne manjine u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj, koji je strukturiran pregledno i jasno, recenzenti su, nakon analize, prepoznali niz vrijednosti, ali su jednako dali niz korisnih upita, primjedaba i sugestija koje bi trebalo uvažiti, odnosno, u programu doraditi da bi dobio pozitivno stručno mišljenje.* Nakon sastanka predsjednice Povjerenstva za izradu Nastavnog programa R. Hadžiefendić-Parić sa stručnim timom Agencije za obrazovanje i ravnateljem gospodinom Vinkom Filipovićem zaključeno je da se Nastavni program, koji je u načelu prihvaćen, preda što prije uz manje dopune i preciziranja usvojena na tom sastanku. Zbog određenih tehničkih problema (a u međuvremenu je i jedan član Povjerenstava umro - naš poštovani profesor glazbene umjetnosti Fuad Ahmetpahić), dana 30. prosinca 2015. podnijeli smo doraden Nastavni program. Takvog ga predajemo i 12. 6. 2017.

Sastavni dijelovi ovog programa su:

1. Uvod, str. 4
2. Programi nastavnih predmeta:
 - Bosanski jezik s književnošću (A), str. 6
 - Priroda i društvo s povijesti i geografija (B), str. 66
 - Likovna umjetnost (C), str. 84
 - Glazbena umjetnost (D), str. 104
3. Završne napomene, str. 116

1. Uvod

Nastavni program bosanskog jezika i kulture namijenjen je učenicima bošnjačke nacionalnosti osnovnih i srednjih škola u kojima se nastava izvodi na hrvatskom jeziku (model C).

Nastava je otvorena i za svu drugu djecu i mlade koji žele učiti bosanski jezik i upoznati bošnjačku kulturu.

Program nastave bosanskog jezika i kulture, kojemu je temelj bosanski jezik s književnošću, uključuje stjecanje znanja o prirodnoj, povijesnoj i kulturnoj baštini Bošnjaka i Bosne i Hercegovine.

Razlikovnost bosanskog jezika u odnosu na hrvatski nije izražena kao kod nekih drugih manjina, pa je naglasak stavljen na književno stvaralaštvo. Razvijanje pozitivne povijesne svijesti i pamćenja, u očuvanju samobitnosti Bošnjaka, omogućuje se upoznavanjem bošnjačke umjetnosti, posebice književnog stvaralaštva. Cilj je omogućiti pozitivnu identifikaciju s općevrijednim nacionalnim elementima iskazanim kroz tekovine naslijeđa, osobe, pozitivna ponašanja i dr. Da bi se povezali svi sadržaji koji čine kulturu Bošnjaka, teme nastavnih programa strukturirane su prema **tematskim cjelinama i razinama**. Prilagođeni nastavnim predmetima, nastavni su sadržaji razrađeni u **nastavnim (tematskim) jedinicama** od manje složenih ka složenijima kako bi prethodno usvojeno znanje bilo podlogom za proširivanje i produbljivanje u narednom stupnju učenja.

Tematske cjeline konkretizirane su u **operativnim ciljevima** i osiguravaju stjecanje osnovnih pojmova i vještina.

Operativni su ciljevi, iskazani kao očekivani rezultati (ishodi ili koraci do cilja), navedeni uz svaku tematsku cjelinu za svaku **razinu**.

Naime, umjesto po razredima, program je strukturiran po razinama:

- **prva razina** - od 1. do 4. razreda osnovne škole
- **druga razina** - od 5. do 8. razreda osnovne škole
- **treća razina** - od 1. do 4. razreda srednje škole.

Svaka se razina (tj. znanje, vještina) nastavlja na prethodno obrazovno iskustvo i priprema za sljedeće.

Nastavniku se ostavlja sloboda kreiranja načina na koji će ostvariti definirane ciljeve odnosno oblikovanje programa koji će odgovarati obrazovnim potrebama i mogućnostima učenika u razrednom odjeljenju ili skupini (prilagođavanje i individualiziranje nastave) u okvirima naznačenih sadržaja.

2. Programi nastavnih predmeti

A. Bosanski jezik s književnošću

Naziv je nastavnog predmeta Bosanski jezik s književnošću.

Program je namijenjen učenicima/učenicama osnovnih (od 1. do 8. razreda) i srednjih škola (od 1. do 4. razreda).

Struktura nastavnog programa Bosanski jezik s književnošću

Nastavni program predmeta Bosanski jezik s književnošću strukturiran je prema trima razinama i ima tri dijela (A1, A2, A3):

- A. 1. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću - I. razina (od 1. do 4. razreda osnovne škole, razredna nastava)
- A.2. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću - II. razina (od 1. do 4. razreda osnovne škole, predmetna nastava)
- A.3. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću – III. razina (od 1. do 4. razreda srednje škole).

Teme su strukturirane u **tematske cjeline**, po razinama, oko ključnih pojmova.

Tematske su cjeline:

- I. *Moja obitelj i moja škola* (I. i II. razina, razredna predmetna nastava)
- II. *Moja sadašnjost* (I. i II. razina, razredna i predmetna nastava)

i:

- I. *Moj jezični identitet - moj osobni identitet* (III. razina, srednja škola)
- II. *Ljudi - prostor - vrijeme* (III. razina, srednja škola)
- III. *Govorim, čitam i pišem bosanski* (III. razina, srednja škola).

Tematske cjeline kroz tematske jedinice određuju sadržaje i konkretiziraju ih u operativnim ciljevima.

Cilj i zadatci

Učenje materinskog jezika i književnosti od temeljnog je značaja. Po značaju i učincima prelazi okvire znanja sadržaja samog predmeta jer jezik reflektira iskustvo naroda koji njime govori (govore) i ključni je medij kojim se prenosi i njeguje njegovo kulturno i povijesno nasljeđe. Učenje bosanskog jezika uz istovremeno učenje književnosti Bošnjaka i kulture značajna je odrednica koncepta nastave bosanskog jezika i kulture.

Ciljevi, sadržaji, oblici i metode poučavanja organski su povezani s (očekivanim) rezultatima obrazovanja.

Cilj nastave bosanskog jezika s književnošću je:

- prepoznati osnovne zakonitosti bosanskog književnog jezika u kojem će se pravilno izražavali (usmeno i pismeno) u različitim funkcionalnim stilovima
- uočiti jezična sredstva bitna za dobru komunikaciju
- razvijati smisao za pravilno, jasno i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje doživljaja, osjećanja, misli i stavova
- obogatiti svoj rječnik i stilski izraz
- upoznavanjem, čitanjem i doživljavanjem antologijskih književnih djela svojega naroda osposobiti se za njihovo razumijevanje, tumačenje i kritičko shvaćanje
- razvijanjem potrebe za čitanjem osposobljavati za čitanje i razumijevanje različitih djela bošnjačke književnosti odgajajući se za humano društvo kulturnih odnosa i suradnje s drugima.

Nastava bosanskog jezika s književnošću obuhvaća više nastavnih područja:

- jezik
- kulturu izražavanja
- književnost
- i medijsku kulturu (film, kazališne i lutkarske predstave).

Zadatci u nastavi jezika i kulture izražavanja su: prepoznavanje norme književnog bosanskog jezika, posebno leksičke, gramatičke, tvorbene i pravopisne.

Zadatci nastavnog područja književnosti i medijske kulture su: upoznavanje i doživljavanje antologijskih djela usmene i pisane bošnjačke književnosti; razvijanje potrebe za čitanjem; priprema i osposobljavanje za samostalno čitanje i razumijevanje književnih djela; navođenje i bliže upoznavanje kazališne, televizijske i radijske predstave, filma, radija, tiska, stripa; razumijevanje i prepoznavanje vrijednih radijskih, kazališnih i filmskih ostvarenja.

Definiranjem općih ciljeva koje operacionalizira u operativnim ciljevima, nastavni program učitelju daje okvir za izradu vlastitih nastavnih planova, ukazuje što učenik treba znati (standardi znanja, vještine i vrijednosti) i određuje minimalne i obvezne standarde znanja, vještina i vrijednosti koje bi stječu ovim programom. Učenje uključuje aktivan odnos učenika, što zahtijeva korištenje metoda koje će poticati i omogućavati njihov angažman (projektna nastava, participirano učenje, organiziranje predstava, izložbi, snalaženja u grupi, učenički tekstovi i dr.).

Intencija ovako zamišljenog programa nije opterećivanje znanjem, tj. činjenicama, već omogućavanje učenicima razvijanja jezično-komunikacijskih sposobnosti i vještina suvremenog komuniciranja uz razumijevanje stajališta prema učenju materinskog jezika i kulture općenito i razvijanju osobnog identiteta u uvjetima multikulturnoga društva uz njegovanje tradicije humanizma, slobode i odgoja u duhu suradnje među ljudima i mira.

Nastavni program reflektira i respektira multikulturnu strukturu društva, što je pretpostavka boljeg razumijevanja i poštivanja drugih, ali i osvješćivanje vlastitog identiteta u suvremenom društvenom kontekstu. Jezično i jezikoslovno znanje koje se stječe u nastavi hrvatskog jezika bitno je i u recepciji, razumijevanju i učenje bosanskog jezika.

A. 1. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću: 1. razina (od 1. do 4. r. osnovne škole)

Uvodne napomene

Sastavni dijelovi ovog nastavnog programa su:

- o tematske cjeline s tematskim jedinicama i njihov sadržaj
- o operativni ciljevi s razradom operativnih zadataka (slušanje, čitanje, govorenje)
- o operativni ciljevi s razradom operativnih zadataka (pravogovor, pravopis, gramatika)
- o književnost (s popisom djela za obradu i lekturu).

Čitanje i upoznavanje djela bošnjačkih književnika put je kojim se učenicima približava bosanski jezik i bošnjačka kultura. Upoznaju se značajna, antologijska djela poznatih bošnjačkih književnika, ali i usmeno narodno stvaralaštvo Bošnjaka.

Pjesmama, pričama, bajkama, ljetopisima i romanima učenicima se približava bošnjačka kultura i tako razvija svijest o kulturnom i jezičnom bogatstvu bošnjačkog naroda. Ilustracijom djela razvija se svijest o nacionalnim kulturama i različitostima. Nastavu književnosti upotpunjuje upoznavanje bosanskog jezika i posebnost jezičnog područja Bosne i Hercegovine. Cilj ovakvog vida nastave je da učenici na jednostavan način (kroz igru, igrokaze, izlete, književna djela) osjete vrijednosti bošnjačke kulture i ljepotu bosanskog jezika.

I. tematska cjelina: MOJA OBITELJ i MOJA ŠKOLA	Sadržaj tematske (nastavne) jedinica:	Operativni ciljevi (ishodi) (slušanje, čitanje, govorenje):	Operativni ciljevi (ishodi) (pravogovor, pravopis, gramatika):
Tematska (nastavna) jedinica: 1. Moja obitelj i ja	<ul style="list-style-type: none">• moje ime, prezime, adresa, mjesto u kojem živim• kakav sam/kakva sam (karakter)• kako me drugi vide• moje tijelo (dijelovi tijela)• briga o tijelu (kako se odnosim prema svome tijelu, higijena)• što volim (glazba, moda, igre ...)• kad odrastem postat ću... (nazivi zanimanja)	<ul style="list-style-type: none">• opisati upoznavanja i predstavljanje (upoznati druge sa svojom užom i širom obitelji; imena zanimanja, podrijetlo)• slušati druge (naučiti slušati o drugim kulturama, običajima)• poticati na slušanje	<ul style="list-style-type: none">• prepoznati ispravnu, dovršenu rečenicu u gramatičkom smislu• razlikovati uporabu velikog i malog slova• razlikovati afrikate (č, ć, dž, đ) prilikom čitanja i pisanja• uočiti izgovor i pisanje glasa h (1. lice aorista,

	<ul style="list-style-type: none"> • omiljena jela, svakodnevna i blagdanska • moji roditelji (imena, podrijetlo, zanimanja) • moja šira obitelj (imena, podrijetlo, zanimanje, običaji) • gdje sve žive moji rođaci • blagdani koje obilježavamo (opisi slavlja, kako slavimo, što se kuha, što je najvažnije kod slavlja) • kolaži uže i šire obitelji • opisi idilične atmosfere obitelji u djelima bošnjačkih pisaca 	<p>drugih</p> <ul style="list-style-type: none"> • slušati predstavljanja drugih (učiti o svojim prijateljima i susjedima, o njihovim praznicima, običajima i kulturama) • dopuniti legende o domovini predaka (kako je nastajala i kako se razvijala) • opisati svoju užu obitelj (sastavak pročitati svojim prijateljima) • slušanjem uočavati ritamske elemente (slušanjem narodnih bajki, pjesmica, uspavanki, poslovice, ali i slušanjem drugih sudionika u komunikaciji) • pronalaziti i razvijati osobni stav o pročitanim • slušanjem razvijati sposobnost govora i maštu • razvijati interes za komuniciranje s drugima (znati razgovarati o raznim temama: omiljene igre, filmovi, novine, 	<p>značenja riječi, genitiv množine pridjeva, zamjenica i brojeva)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočavanje 'duljine' i pisanje skupova -je, -ije • razlikovati riječi standardnog jezika i narječja, lokalizama, mjesnih govora i sl. • prepoznati izražajnost u čitanju i lijepom pisanju • razlikovati pravilan od nepravilnog izgovora pojedinih riječi (<i>nena, nana, dido, amidža, daidža...</i>).
--	---	---	---

		<p>igračke; podrijetlo roditelja, moje podrijetlo, kultura kojoj pripadam, običaji, priče koje mi je pričala baka/majka, stara nana/nena i sl.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • savladati tehnike pisanja i čitanja (čitati sastave o proteklom raspustu, o običajima i kulturi rođaka ...) • prepoznavati zajedničke teme bošnjačke i bh. književnosti u usporedbi s hrvatskom književnošću za djecu 	
<p>2. Moji prijatelji i ja (uža zajednica)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • moji prijatelji u ulici, kvartu (imena, podrijetlo) • moji susjedi (druženje, zanimanja) • posjete prijateljima (teme o kojima pričamo, kako se zabavljamo, što nam je zajedničko, jesmo li po nečemu različiti) • blagdani koje slavimo (kako slavimo, gdje putujemo, što nam je osnovno kod blagdana, jela koja se spremaju, pjesme koje pjevamo) • izleti (gdje smo putovali, kroz koje gradove smo prošli u BiH, 		

	<p>koje smo znamenitosti vidjeli)</p> <ul style="list-style-type: none"> • bošnjački pisci angažirane socijalne proze (djela) • proza o međuljudskim odnosima • proza o međuljudskim odnosima prožeta humorom • pripadamo različitim grupama (nacionalnost, podrijetlo, religija, boja kože ...) • kolaž sličnosti i različitosti 		
3. Moja škola	<ul style="list-style-type: none"> • prijatelji u školi (imena i dr.) • gdje se nalazi moja škola • omiljeni predmeti • moj razred • odjevni predmeti, navike • omiljene bajke i priče • bajke i priče bošnjačke narodne književnosti • kolaž moga razreda • tematika djetinjstva u prozi bošnjačkih pisaca (škola, događaji u školi) • opisi škola, učionica (interijer i eksterijer) u bošnjačkoj poeziji i prozi • teme o djetinjstvu prožete humorom u bh. i posebice u bošnjačkoj književnosti • prepričavanje događaja • ilustriranje događanja u školi • kako su se školovali naši stari <ul style="list-style-type: none"> - priče koje su mi pričali djed i baka 		

	<ul style="list-style-type: none"> • imena škola mojih rođaka 		
II. tematska cjelina: MOJA SADAŠNJOST Tematske (nastavna) jedinice:	Sadržaj tematske (nastavne) jedinice:	Operativni ciljevi (ishodi) (slušanje, čitanje, govorenje):	Operativni ciljevi (pravogovor, pravopis, gramatika):
1. Moja šira zajednica i ja (grad, država, regija)	<ul style="list-style-type: none"> • moj grad • opisi gradova u bošnjačkoj poeziji i prozi (usmenoj i pisanoj) • ljepote gradova neiscrpan izvor inspiracije • ljepota Bosne i Hercegovine opjevana u sevdalinkama • zavičajni svijet u prozi bošnjačkih pisaca kasabe (nekad i sad) "uokvirene" perom bošnjačkih i drugih bh. pisaca • ljepote i otvorenost avlija, čaršija, kula, šadrvana ... • tišina avlije kao odraz harmonične atmosfere obitelji • prozor (pendžer), simbol ljubavi (ašikovanja) • skladno prožimanje čovjeka i svijeta • likovi koji tragaju za vječnom iskonskom ravnotežom • pripadamo različitim grupama i zajednicama (narodima, religijama, imamo različita podrijetla) • opisi prirodnih ljepota 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati različite oblike književnosti (npr. epigrafika - natpisi na stećcima; priče temeljene na folkloru; hićaje - kratke narodne priče s jakom poukom; alhamijado književnost za djecu - književnost pisana arapskim pismom na bosanskom jeziku...) • na jednostavan način (kroz pjesme i priče) opisati jedan bh. pitoreskni kraj • kroz pjesme i djela uočiti neke posebnosti običaja Bošnjaka • djelima bošnjačkih pisaca dopuniti iskustvo o Bosni (navesti djela, pisce) • prepoznati nove riječi i oblike • navesti neke bh. filmove za djecu i 	<ul style="list-style-type: none"> • uočiti mjesta u riječi gdje se pojavljuje glas h • primijeniti pravila izgovora afrikata • navesti kako se pišu imena gradova (naseljenih mjesta) u bosanskom jeziku • izabrati pjesmu i svojim je riječima prepričati i uočiti riječi koje su manje poznate, zastarjele i sl.

	<ul style="list-style-type: none"> • kolaži o znamenitostima • teme o društveno povijesnom razvoju • roditelji su mi pričalo o zemlji mojih predaka (Bosni i Hercegovini) • raspust sam proveo/la kod rođaka u BiH... • upoznao/upoznala sam školske prijatelje moga rođaka 	<p>kazališne (lutkarske) predstave</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznati pisma na kojima se pisalo bosanskim jezikom (glagoljica, ćirilica, arebica, latinica, bosančica) 	
2. Moje slobodno vrijeme	<ul style="list-style-type: none"> • kako najradije provodim slobodno vrijeme • moja najomiljenija igra • moj omiljeni crtani film ili emisije za djecu • član sam u sportskim klubovima • volim ići u kino • moje posjete kazalištima • časopisi koje čitam • kako su se igrali moji roditelji • pjesmice koje su zapamtili moji roditelji (koje su ih naučili njihovi roditelji) • koje su omiljene igre mojih rođaka • svijet knjige • Internet 		
3. Vrijeme i kontinuitet	<ul style="list-style-type: none"> • vrijeme kao bitan čimbenik u književnim djelima • čovjek i vrijeme: neminovna prolaznost života kao neiscrpan izvor inspiracije u bh. 		<ul style="list-style-type: none"> • navesti nazive mjeseci • opisati jedan krajolik u različitim godišnjim dobima (prepoznati nazive boja)

	književnosti za djecu <ul style="list-style-type: none"> • društveno povijesna događanja • kolaž mjeseci i godišnjih doba • stara i današnja imena mjeseci i godišnjih doba • mali ljudi - «velika vremena» (okosnica tematike bošnjačkih pisaca) 		<ul style="list-style-type: none"> • pronaći neke važne datume u bh. sadašnjosti i znati ih napisati
--	---	--	---

Zadatci i vještine

- usvajanje norme književnog jezika i pravopisa (veliko i malo slovo jednočlanih i višočlanih naziva)
- razvijanje sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećanja i misli
- razvijanje uspješne usmene i pisane komunikacije
- upoznavanje i doživljavanje antologijskih djela bošnjačke književnosti za najmlađe u kontekstu bosanskohercegovačke književnosti
- razvijanje potrebe za čitanjem bošnjačke književnosti
- osposobljavanje za samostalno čitanje i razumijevanje bošnjačkih književnih djela

Izbor književnih tekstova za 1. razred osnovne škole

1. Uspavanka: Spavaj, sine
2. Bošnjačke narodne priče: Zekina kućica, Oholica
3. Kratka narodna priča: Hvaljeni sluga
4. Narodna lirska pjesma: Sunce se djevojkom oženi
5. Narodne priče: Hodžin krčag, Nasrudin hodža i mudrac
6. Zehra Hubijar: Put u slovograd, Zeko i djeca
7. Ešref Berbić: Vjetar i list
8. Nasiha Kapidžić-Hadžić: Baka čisti put
9. Bisera Alikadić: Voz do neba
10. Ahmet Hromadžić: Zelena šuma

Izbor književnih tekstova za 2. razred osnovne škole

1. Bošnjačke narodne priče: Putnik i gostioničar, Nasrudin hodža i kadija, Dosjetljivi udovac, Vrana i vrč sa vodom, Mala vila
2. Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak: Basne i poslovice (izbor iz narodnog blaga)
3. Ahmet Hromadžić: Zlatorun, Zelena šuma
4. Nasiha Kapidžić-Hadžić: Maskembal u šumi
5. Alija H. Dubočanin: Jedna mama i dvanaest sinova
6. Mirsad Bećirbašić: Ptiodrom
7. Bisera Alikadić: Kraljica iz dvorišta
8. Ibrahim Kajan: Bijela ptica
9. Ismet Bekrić: Očev kaput
10. Zehra Hubijar: Medin rođendan
11. Ahmet Hromadžić: Medeni
12. Rizo Džafić: Tri lica moga oca

Izbor književnih tekstova za 3. razred osnovne škole

1. Narodne usmene priče: Čup sa zlatom, Opklada šta je najbjelje, Sedam prutova
2. Narodna basna: Vrba i trn
3. Narodne uspavanke: Majka Smaju pod đulom rodila; Spavaj, sine ...
4. Ahmet Hromadžić: Plamena, Patuljak *vam* priča 9. Rizo Džafić: Kosidba
5. Branko Ćopić: Bosna
6. Sejda Čehajić: Šamija
7. Nasiha Kapidžić-Hadžić: Trčimo za suncem, Mankembal u šumi
8. Muhidin šarić: Cvrkutanka
9. Rizo Džafić: Kosidba

Izbor književnih tekstova za 4. razred osnovne škole

1. Narodna priča: Nasrudin u bostanu
2. Sevdalinke: Leti soko preko Sarajeva, Hej, Munira
3. Narodne uspavanke: Pod beharom moje janje spava
4. Ismet Bekrić: Domovina nije riječ iz spomenara
5. Advan Hozić: Kućni špijun

6. Zehra Hubijar: Kestenjar
7. Alija H. Dubočanin: Jesenja pisma
8. Ahmet Hromadžić: Patuljak iz zaboravljene zemlje
9. Rizo Džafić: Mlin na rijeci Uni
10. Skender Kulenović: Prijatelj vode, Jasen, *Gromova đule*
11. Šukrija Pandžo: Osluškiavanje
12. Abdulah Sidran: Dok se dvoje svađaju - treći se koristi
13. Enes Kišević: Mačak u trapericama

LEKTIRA

Izbor lektire za nastavu od 1. do 4. r. osnovne škole

1. Narodne uspavanke (izbor)
2. Uspavanke (priredila M. Memija}
3. San u bešu, uroci pod bešu (priredila N. Efendić)
4. Pod beharom moje janje spava (priredio. I. Kajan)
5. Narodne priče (izbor)
6. Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak: Narodne poslovice i basne (izbor)
7. Šaljive narodne priče (izbor)
8. Ahmet Hromadžić: Zlatorun
9. Skender Kulenović: Gromova đule
10. Ahmet Hromadžić: Patuljak iz zaboravljene zemlje
11. 1001 noć (izbor)
12. Vehid Gunić: Sevdalinke o gradovima
13. Zuko Džumhur: Hodoljublja
14. Gordan Sinanović: Sokrat na Pegazu
15. Nasrudin hodža (prir. Edib Muftić)

A. 2. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću – II. razina (od 4. do 8. r. osnovne škole)			
I. tematska cjelina:	Sadržaj	Operativni ciljevi	Operativni ciljevi
MOJA OBITELJ I MOJI PRIJATELJI	tematske (nastavne) jedinice:	(govorenje, slušanje, čitanje):	(pravogovor, pravopis, gramatika):
Tematska jedinice:			
1. Moja obitelj i ja	<ul style="list-style-type: none"> • upoznavanje drugih sa svojom užom i širom obitelji (imena, prezimena, podrijetlo, zanimanja...) • poslušati predstavljanje drugih • upoznati kulturu, religiju drugih, npr. podrijetlo prijatelja iz razreda ili kulturu susjeda koji nemaju isto podrijetlo • gdje sam rođen • gdje su rođeni moji roditelji. . • gdje žive moji rođaci (imena, prezimena, adresa, zanimanja) • proveo sam nezaboravni raspust kod rođaka • ljudi i njihova kultura, opisani u djelima bošnjačkih pisaca • tematika djetinjstva • idilična obiteljska atmosfera kao izvor inspiracija • život zasnovan na tradicionalnim vrijednostima • odnosi roditelja i djece opisani u bošnjačkoj prozi 	<ul style="list-style-type: none"> • oblikovati, poslati i razumjeti poruku – usvojiti pravila komunikacije i slušanja drugih • opisati u uratku sebe (predstaviti sebe i svoju obitelj, imena, prezimena, porijeklo, zanimanja, interesi...) • uočavati ritam i ritamske figure kod izlaganja drugih • prepoznati naglasak riječi (naglašene – nenaglašene) • navesti neka djela narodne, usmene književnosti (podjela, 'usmeni' stil prepoznati, elementi priče, vrsta pjesme, tema...) • prepoznati 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati mjesto velikog početno slovo u imenima društava, organizacija, udruga, povijesnih događaja, javnih skupova... • usvojiti pisanje riječi s glasovima ć, č, dž, đ • razlikovati artikulaciju glasova č, ć, dž, đ (akustička svojstva) • usvojiti pisanje ispravnih rečenica u gramatičkom smislu • prepoznati i usvojiti razlikovanje sloga s 'jatom': pisanje skupova - je, -ije • uočavati naglašene i nenaglašene riječi • prepoznati vrste riječi • utvrditi glagoli, povratne glagoli • usvojiti pojmove vezane

	<ul style="list-style-type: none"> • majčinska ljubav neiscrpan izvor tema • poštovanje prema ocu, djedu/didu i drugim članovima obitelji • lirizam idilične atmosfere • manje idilična atmosfera u bosanskim obiteljima opisane u knj. djelima • opisi likova (karakteriziranje) u djelima bošnjačkih pisaca 	<p>(govoriti) i zavičajno narječje (neke karakteristične riječi i oblici)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočavati temu ljubavi u narodnoj priči i pjesmi • uočavati razliku između usmenog (narodnog) i umjetničkog stvaralaštva • prepoznati ljepotu narodnog govora (razlike između narodnog i umjetničkog stvaralaštva) • prepoznati razliku između 'običnog' i lijepog čitanja (izražajno čitanje) • navesti i prikazati značajna društveno povijesna događanja koja su imala jak utjecaj na kulturu i književnost Bošnjaka • navesti pisce, djela i teme alhamijado književnosti 	<p>za razvoj standardnog jezika</p> <ul style="list-style-type: none"> • usvojiti znanja o porodici jezika (bosanski, hrvatski i srpski u porodici srodnih jezika) • usvojiti osnovna znanja o počecima slavenske pismenosti • uočiti razliku među pismima u bosanskom jeziku: povijesni presjek (glagoljica, bosančica, arebica, latinica) • navesti i prepoznati spomenike pismenosti (Humačka ploča, Povelja Kulina bana, stećci) • navesti prve štamparije u BiH i prva tiskana djela • uočiti sličnost/razliku jezika prvih tiskanih djela i narodnih govora • prepoznati narječja u bosanskome jeziku (oblici riječi, neke sintaksičke osobine) • navesti kad se koristi glas <i>h</i> (izgovor i pisanje) • prepoznati turcizme u bosanskom jeziku • uočiti razlike u zamjeni
--	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • navesti vrijeme nastanka prvih djela bošnjačke epigrafike (počeci književnog bosanskog jezika) 	<p>vokala <i>jat</i> u bosanskom književnom jeziku (ijekavska i ikavska zamjena)</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznati duljenje kratkoga sloga - <i>je</i> • prepoznati kraćenje dugoga sloga - <i>ije</i> • uočiti tri tipa jezika sevdalinke (zapadni, središnji i jugoistočni) ujednačavanje dijalekatske slike pisma koja su se koristila (povijesni presjek)
2. Moja uža zajednica (moji prijatelji i ja)	<ul style="list-style-type: none"> • moji prijatelji i susjedi (zanimanja, navike i sl.) - novi i stari • kako provodimo vrijeme • zajednički izleti i druženja • posjetili smo gradove ... (kolaži sličnosti i razlika) običaji koje poštujemo (prigodne pjesme) <ul style="list-style-type: none"> • prigodne pjesme i običaji u književnosti • blagdani i rođendani • običaji opisani perom pisaca • pisci angažirane socijalne tematike (S. Kulenović) 		

	<ul style="list-style-type: none"> • likovi u djelima bošnjačkih pisaca • značajne povijesne ličnosti opisane u djelima narodnog i umjetničkog stvaralaštva Bošnjaka • međuljudski odnosi kao tema bošnjačkih pisaca • dobrosusjedski odnosi opisani u djelima bošnjačkih pisaca • ljudski nesporazumi prožeti humorom i ironijom • humor kao put za lakše razumijevanje bitnih životnih problema • idiličan odnos čovjeka i prirode (ovjekovječen perom bošnjačkih pisaca) <ul style="list-style-type: none"> • različitost među ljudima (odraz na književnost) • povijesno-društvena događanja i njihov utjecaj na knj. Bošnjaka • društveno-povijesna realnost • odraz povijesnih događaja na bošnjačku književnost 		
II. tematska cjelina: MOJA SADAŠNJOST Tematske (nastavne) jedinice:	Sadržaj tematske (nastavne) jedinice:	Operativni ciljevi (ishodi) (govorenje, slušanje, čitanje):	Operativni ciljevi (ishodi) (pravopis):
1. Škola i slobodno vrijeme	<ul style="list-style-type: none"> • moja škola (naziv, mjesto) • moji novi prijatelji u školi 	<ul style="list-style-type: none"> • slušanjem sevdalinke prepoznati ljepotu 	<ul style="list-style-type: none"> • znati pisati naziv ustanova (višečlani nazivi)

	<ul style="list-style-type: none"> • moj razred • teme o kojima razgovaramo • omiljeni predmeti • aktivnosti u školi: vanškolske aktivnosti koje pohađam (član sam sportskih klubova, idem u glazbenu školu ...) • volim ići na folklor, volim glumiti • radimo zajedno igrokaze o... • najomiljenija igra, film... • kratka povijest medija (časopisi, film, kazalište) • roditelji su mi pričali o igrama koje su igrali kao djeca • kada je moja baka/na na/majka išla u školu... • kako su se igrali moji djed/did, nana/majka/baka i(li) roditelji u vrijeme svojega djetinjstva • masovni mediji – načini komunikacije (televizija, časopisi, internet, kompjutor...) • svijet knjige - omiljena knjiga (preporučali su mi stariji...) • najstarija knjiga u mojoj školi • moji roditelji su mi pričali narodne priče i legende • ekranizacija književnih djela i uprizorenje 	<p>jezika</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisati ljepotu bosanskih krajeva opjevanih u sevadlinci • navesti gdje se javljaju i za koje se vrijeme vežu počeci štamparije i prvi časopisi («Biser», «Gajret», «Behar», «Preporod») te kulturno-umjetnička društva i po čemu su značajna • pokušati na jednostavan način prepoznati 'bosanski duh' i bosansku i bošnjačku slobodarsku tradiciju • znati prepoznati stilska sredstva u djelima bošnjačkih pisaca • uočavati razlike i sličnosti između umjetničke i narodne književnosti • razumjeti pročitano (razumjeti neke arhaizme i historizme) • navesti nove riječi i pojmove karakteristične za 	<ul style="list-style-type: none"> • znati pisati nazive rijeka, jezera • znati pisati nazive planina, gora • znati pisati nazive gradova (jednočlana i višečlana imena) • znati pisati nazive povijesnih događaja • prepoznati posebnosti pravopisa bosanskog jezika – u odnosu na hrvatski (veliko slovo: sličnosti i razlike; zamjena 'jata', sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi)
--	--	--	---

		bosansko govorno područje i znati prepoznati kontekstualno značenje riječi	
<p>2. Bosna i Hercegovina i vrijeme (prostor i vrijeme)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nezaboravni raspust u zemlji mojih predaka, Bosni i Hercegovini (zamišljen ili stvaran) • volim slušati legende o Bosni i bosanskim gradovima • moja kućna biblioteka i knjige o Bosni i Hercegovini • sviđaju mi se narodne priče i bajke • folklorni temelji književnosti • vrijeme kao bitan faktor za književnost čovjek kao "jedinica mjerila" za prolaznost • mali ljudi pred „novim vremenom" • neminovna prolaznost vremena (neiscrpan izvor tema) • događaji kroz vrijeme i njihov utjecaj na kulturu i književnost Bošnjaka • literatura koja nema društveno povijesnu okosnicu (I. Horozović) • povijest kao okosnica književnosti • opisi ratova, stradanja, epidemija i običaja u djelima bošnjačkih pisaca • običaji i prikladne pjesme (značaj i 		

	<p>opis)</p> <ul style="list-style-type: none"> • stilska sredstva i stil kojim su se služili pisci tijekom stvaranja • zavičajni svijet u prozi bošnjačkih pisaca • ljepote Bosne u pjesmama bošnjačkih pisaca • ljepote bosanskih krajeva opjevane u narodnim pjesmama, sevdalinkama • planine, rijeke i jezera opisane u djelima bošnjačkih pisaca • bosanski gradovi opjevani u pjesmama • dobrota ljudi u prozi bošnjačkih pisaca • opisi bosanske kasabe: kasaba nekad i sad (opisi) • opisi avlija i čaršija u bošnjačkoj književnosti • dvorište (<i>avlija</i>) kao simbol skladnoga života jedne obitelji • opisi kula, pendžera: kule osnovni simboli obrane grada; prozor (<i>pendžer</i>) simbol ljubavi (<i>ašik</i>) • ljubav u djelima bošnjačkih pisaca (ljubav kao neiscrpan izvor inspiracije) • čaršija simbol zajedništva, ali i sukoba među ljudima • ljudski nesporazumi prožeti humorom i ironijom 		
--	--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • društveno-povijesna realnost opisana u ljetopisima • ljetopisna umjetnost • teme i značaj ljetopisa za bošnjačku književnost • gradovi i ljudi u opisima putopisaca • slika bošnjačkog svijeta suočena s tvorevinama novog doba • kroz ljubavni siže (pripovjedaka i romana) opisan je i problem iseljavanja Bošnjaka u druge zemlje • "pod drugim suncem" - život Bošnjaka izvan domovine • spomenici i stećci kao bitni izvori inspiracije za pisana djela bošnjačkih pisaca • umjetnost stećaka opisuje Basnu kroz povijest • filozofija "kamene" književnosti • epigrafika i počeci bošnjačkog književnog jezika • suvremeno doba i suvremena država u djelima bošnjačkih pisaca • utjecaj suvremenog doba na bošnjačku književnost • značajne povijesne ličnosti u književnosti Bošnjaka • zastupljenost bošnjačkih pisaca za djecu i omladinu u hrvatskom književnom stvaralaštvu • folklorni temelji književnosti 		
--	---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • društveno-povijesna događanja (pečat književnosti) • kolaž mjeseci (i njihova narodna imena) i godišnjih doba 		
--	--	--	--

Zadatci i vještine

- usvajanje norme književnog jezika i pravopisa
- osposobljavanje za pisanje sastava na standardnom bosanskom jeziku
- razvijanje sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećanja, misli i stavova
- razvijanje uspješne usmene i pisane komunikacije
- upoznavanje i doživljavanje antologijskih djela bošnjačke književnosti za mlade u kontekstu bosanskohercegovačke književnosti
- razvijanje potrebe za čitanjem bošnjačke književnosti
- osposobljavanje za samostalno čitanje i razumijevanje bošnjačkih književnih djela

Izbor književnih tekstova za 5. razred osnovne škole

1. Lirska narodna pjesma: Sestre bez brata
2. Skender Kulenović: Gromova đule
3. Šukrija Pandžo: List na putu
4. Narodne priče: Mudri seljak i pametni građanin, Nasrudin u bostanu
5. Husein Dervišević: Prodavac osmijeha
6. Mirsad Bećirbašić: Harfa
7. 1001 noć (izbor)
8. Nedžad Ibrišimović: Sijelo mudraca
9. Narodna bajka: Dijete sa devet čiraka
10. Džemaludin Latić: Srebrna česma
11. Ibrahim Kajan: U očima ptice žute
12. Alija Isaković: Lijeve priče

13. Sevdalinke: Platno bijeli Sarajka djevojka, Sarajevo, divno mjesto

Izbor književnih tekstova za 6. razred onovne škole

1. Narodne usmene priče: Ko je najjači na svijetu, Nijesam baš iz Sarajeva
2. Narodne poslovice (izbor iz Narodnog blaga)
3. Narodna uspavanka: Spavaj sine, spavaj, milovanje
4. Nasiha Kapidžić-Hadžić: Vezeni most S.
5. Zija Dizdarević: Prosanjane jeseni
6. Skender Kulenović: Šarenka, Cesta, Moj brat
7. Alija H. Dubočanin: Tiha rijeka djetinjstva
8. Ahmet Hromadžić: Okamenjeni vukovi
9. Zejćir Hasić: Jедини na svijetu
10. Musa Ćazim Ćatić: Bosna žubori
11. Enes Kišević: Kiša
12. Ibrahim Kajan: Kad bi jesen oči imala
13. Nura Bazdulj-Hubijar: Dvije ljubavi mog djetinjstva
14. Sevdalinke: Djevojka više s visoka brda

Izbor književnih tekstova za 7. razred osnovne škole

1. Mak Dizdar: Modra rijeka
2. Zija Dizdarević: Majka
3. Usmena balada: Hasanaginica
4. M. M. Bašeskija: Ljetopis (izbor)
5. Sevdalinke: Oj djevojko, džidžo moja, Srdo moja, ne srđi se na me
6. Ćamil Sijarić: Hrt
7. Nura Bazdulj-Hubijar: Ruža
8. Musa Ćazim Ćatić: Poezija (izbor)
9. Edhem Mulabdić: Bajram

10. Usmena balada: Mujo gleda Ajkunu djevojku
11. Meša Selimović: Tvrđava (odlomak)
12. Šaljiva narodna priča: Nasrudin hodža i mudrac

Izbor književnih tekstova za 8. razred osnovne škole

1. Nedžad Ibrišimović: Karabeg
2. M. M. Bašeskija: Ljetopis
3. Ćamil Sijarić: Hasan sin Huseinov
4. Zuko Džumhur: Putopis, Hodoljublja (izbor)
5. Edhem Mulabdić: Zeleno busenje (odlomak)
6. Abdulah Sidran: Mala noćna konferencija
7. Usmena balada: Tambur bije čelebija Mujo
8. Alija Isaković: Bosna moja, ljepša si od raja
9. Meša Selimović: Dječije svirale
10. Skender Kulenović: Stećak
11. Sevdalinka: Majka Fatu kroz tri gore viče
12. Hamza Humo: Grozdanin kikut
13. Fejzo Softa: Ašiklijski elf-be

LEKTIRE

Izbor lektire za nastavu od 5. do 8. r. osnovne škole

1. Skender Kulenović : Divanhana (izbor)
2. Ahmet Hromadžić: Okamenjeni vukovi
3. Vehid Gunić: Sevdalinke o gradovima
4. Šaljive narodne priče (izbor)
5. Kemal Mahmutefendić: Roman o novčiću
6. Alija Isaković: Lijeve priče
7. 1001 noć (izbor)
8. Izbor priča bošnjačkih pisaca za djecu (priredili A. H. Dubočanin i M. Musagić)
9. Evlija Čelebija: Putopis (izbor priča o bosanskim gradovima)
10. Mula Mustafa Bašeskija: Priče i bajke uz ljetopis (izbor)

10. Irfan Horozović: Vauvan
11. Meša Selimović: Tvrđava
12. Aida Alagić: Sve zbog 7. b
13. Hamza Humo: Grozdanin kikut
14. Fejzo Softa: Ašiklijski elif-be
15. Zuko Džumhur: Hodoljublja (ulomak)
16. Enes Duraković: Antologija bošnjačke pripovijetke 20. vijeka (izbor)
17. Brez Bošnjaka ne ima junaka (izbor narodnih pjesama)
18. Ahmed Muradbegović, U vezirovim odajama
19. 101 sevdalinka (prir. M. Maglajlić)

A. 3. Nastavni program bosanskog jezika s književnošću - III. razina (od 1. do 4. r. srednje škole)

Naziv je predmeta Bosanski jezik s književnošću.

Program sadržajno, metodološki i koncepcijski nastavlja osnovnoškolske programske sadržaje nastavnog predmeta Bosanski jezik s književnošću.

Nastavni premet Bosanski jezik s književnošću na ovoj razini obuhvaća područja:

- bosanski jezik
- bošnjačku književnost
- kulturu izražavanja
- medijsku kulturu.

Nazivi područja ističu sadržaj i svrhu učenja nastavnog predmeta Bosanski jezik s književnošću.

Bosanski jezik: obuhvaća jezik kao sredstvo komunikacije i umjetničkog izražavanja, te tako uspostavlja suodnos s nastavom književnosti i s nastavom jezičnog izražavanja i medijske kulture. Podrazumijeva usvajanje znanja o bosanskom jeziku (pravilan izgovor i pisanje, tj. primjenu pravopisnih i pravogovornih pravila, poznavanje gramatike, razumijevanje i uporabu leksika predviđenog za III. razinu), njegovom razvoju i uporabu u različitim funkcionalnim stilovima i medijima.

Bošnjačka književnost: na osnovi dostignutih spoznaja, znanja i sposobnosti u osnovnoj školi (I. i II. razina) širi spoznaje i znanja o najznačajnijim, antologijskim djelima bošnjačke književnosti, klasifikaciji bošnjačke književnosti te razvoju književnih rodova, pojedinih vrsta, žanrova. Na reprezentativnim djelima bošnjačke književnosti širit će se književnoteorijska i književnopovijesna znanja stečena na prethodnim razinama i u redovnoj nastavi.

Kultura izražavanja i medijska kultura: nadovezuju se na prethodna dva područja i predviđaju upoznavanje s različitim oblicima usmenog i pismenog izražavanja na standardnom bosanskom jeziku, različitim tipovima tekstova (književno umjetnički i neumjetnički) kao oblicima jezičnog izražavanja. U to je uključeno upoznavanje doživljavanje kazališne predstave, filma, radija, tiska, stripa ...

Nastavni program bosanskog jezika i književnosti za srednje škole strukturiran je prema trima tematskim cjelinama:

- I. *Moj jezični identitet - moj osobni identitet* (bosanski jezik)
- II. *Ljudi - prostor-vrijeme* (bošnjačka književnost u kontekstu bh. i europske književnosti)
- III. *Govorim, čitam i pišem bosanski* (kultura izražavanja i medijska kultura)

Tematske su cjeline i jedinice konkretizirane u operativnim ciljevima – ishodima (s bitnim korelacijama s drugim predmetima na III. razini).

Razine znanja (vještina i vrijednosti) obrazovna su iskustva koja se nastavljaju na prethodna.

Osnovni *cilj nastave bosanskog jezika i književnosti* za srednje škole jeste obrazovanje i odgajanje učenika kao slobodne, kulturne i kreativne osobe razvijenog kritičkog mišljenja, oplemenjenog jezika i njegovanog ukusa. Kroz upoznavanje i doživljavanje različitih književnih djela svoga naroda, a osposobljeni za njihovo razumijevanje i tumačenje, učenici ovladavaju osnovnim zakonitostima standardnog bosanskog jezika, te usmenog i pismenog izražavanja u različitim komunikacijskim situacijama.

Ciljevi su i ovi:

- ovladati temeljnim jezičnim djelatnostima i osposobiti učenike/učenice za uspješno komuniciranje i aktivnu uporabu standardnog bosanskog jezika
- steći znanje o bošnjačkoj književnosti i poticati kulturu čitanja i estetskog doživljaja
- poticati i podržavati individualni ukus, doživljaj i kreativnost učenika/učenica
- razvijati samopoštovanje i svijest učenika o svojem identitetu.

Zadatci nastave bosanskog jezika s književnošću u srednjoj školi su:

- čitanje, razumijevanje i doživljavanje tekstova bošnjačke književnosti u kontekstu bosanskohercegovačke književnosti
- upoznavanje s književnom umjetnošću i širenje književnog i humanističkog obrazovanja na reprezentativnim djelima bošnjačke književnosti
- razvijanje književnog ukusa i stvaranje trajne čitateljske navike
- razvijanje istraživačkog i kritičkog odnosa prema bošnjačkoj književnosti i osposobljavanje za samostalno čitanje, doživljavanje, razumijevanje, tumačenje i vrednovanje književno umjetničkog djela
- širenje uporabnih znanja iz teorije književnosti i povijesti književnosti radi boljeg razumijevanja književnosti
- širenje spoznajnih vidika, poticanje na kritičko mišljenje i originalnost

- odgajanje u duhu općeg humanističkog napretka i po načelu poštovanja, čuvanja i njegovanja bošnjačke kulturne baštine u okvirima Republike Hrvatske i svjetske zajednice
- odgajanje u duhu tolerancije prema drugim jezicima i kulturama te razvijanje ljubavi i poštovanja prema domovini u kojoj živimo
- upoznavanje standardnog bosanskog jezika i dijalekata bosanskog jezika
- razvijanje usmenog i pisanog izražavanja i umijeća te stjecanje komunikacijske i sociokulturne kompetencije, poticanje na usavršavanje govora, pisanja i čitanja te njegovanja kulture dijaloga
- razvijanje jezičnog senzibiliteta i izražajnih sposobnosti bosanskog jezika u odgovarajućim funkcionalnim stilovima i govornim situacijama
- poticanje i razvijanje trajnog interesa za novim saznanjima, obrazovanjem i samoobrazovanjem.

Zadatci nastave bosanskog jezika (pravogovor, pravopis, gramatički sustav, leksikologija):

- objasniti glasovne promjene (fonološki i morfološki uvjetovane)
- objasniti prozodijski sustav bosanskog jezika
- utvrditi morfološke i sintaktičke posebnosti bosanskog jezika
- utvrditi morfološke posebnosti vrsta riječi na različitim tipovima teksta
- utvrditi značajke glagola i glagolskih oblika
- utvrditi samostalne i nesamostalne članove rečeničnog ustrojstva
- razlikovati i analizirati nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice
- znati upotrebljavati i pisati upitne rečenice
- pravilno upotrebljavati automatizirani red riječi razlikovati i primijeniti interpunkcijske znakove u rečenici i različitim tipovima teksta
- upoznati se s pojavom jezične/jezičke sinonimije objasniti jezičnu homonimiju
- razlikovati i analizirati stilska obilježja razgovornog, publicističkog, književno umjetničkog, poslovnoadministrativnog i znanstvenog/naučnog stila
- vježbati pisanje pravopisno obilježenih riječi i naziva razlikovati i prepoznati fonostileme, morfostileme, sintaksostileme i semantostileme bosanskoga jezika
- upoznati temeljne odrednice povijesti bosanskog jezika upoznati jezične priručnike i rječnike bosanskog jezika

Zadatci nastave bošnjačke književnosti:

- čitati i interpretirati reprezentativna djela bošnjačke književnosti u kontekstu europske i svjetske književnosti i razvijati kritički odnos prema literaturi

- upoznati osnovne značajke pojedinih razdoblja u bosanskohercegovačkoj književnosti i u tom kontekstu bošnjačke (antologijske bošnjačke književnike i njihova djela)
- otkrivati u književnim tekstovima intimne i općeljudske motive
- usustaviti znanje o pjesničkim vrstama u bošnjačkoj književnosti (lirske i epske pjesme - izbor iz predloženih književnih tekstova) i problemski interpretirati roman po izboru učenika i nastavnika (prema predloženoj lektiri) i aktualizirati tematiku
- samostalno istražiti temu, fabulu, likove i kompoziciju u djelima bošnjačke književnosti (izbor učenika)

Ciljevi, zadatci, sadržaji, oblici i metode poučavanja organski su povezani s rezultatima (ishodima) obrazovanja.

Definirajući opće ciljeve koje operacionalizira u operativnim ciljevima, nastavni program učiteljima daje okvir za izradu vlastitih nastavnih programa, a ukazuje što učenik treba znati (standardi znanja, zadatci i vještine, vrijednosti) određujući pri tome minimalne i obvezne standarde znanja, vještina i vrijednosti koje učenici/učenice moraju steći ovim programom.

Nastavni program reflektira i respektira multikulturnu strukturu društva u kojem učenici žive, što je pretpostavka boljeg razumijevanja i poštivanja drugih, ali i osvješćivanje vlastitog identiteta u suvremenom društvenom kontekstu.

Učenje uključuje aktivan odnos učenika, što znači da zahtijeva korištenje metoda koje će poticati i omogućavati njihov angažman (projektna nastava, participirano učenje, organiziranje predstava, izložbi, snalaženja u grupi, učnički tekstovi i dr.).

I. tematska cjelina: MOJ JEZIČNI IDENTITET Tematska (nastavna) jedinica:	Sadržaj tematske (nastavne) jedinica:	Operativni ciljevi (ishodi):	Korelacija:
1. Bosanski standardni jezik i njegova narječja	<ul style="list-style-type: none"> • od indoeuropske jezične zajednice do bosanskog jezika • bosanski jezik u skupini južnoslavenskih jezika • idiomi bosanskog jezika • bosanski jezik i njegovi dijalekti ili 	<ul style="list-style-type: none"> • zapažati razlike i sličnosti između slavenskih jezika • razlikovati bosanski jezik i bosanske govore, narječja 	GEOGRAFIJA: <ul style="list-style-type: none"> • pronaći na karti zemlje u kojima se govore ie. jezici, te slavenski, južnoslavenski, bosanski

	<p>narječja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osnovica bosanskog standardnog jezika • standardni bosanski jezik i njegove norme (osnovna načela bosanske standardnojezične norme) • uloga organskih idioma u književno umjetničkom tekstu • nestandardni idiomi bosanskog jezika (razgovorni, dobni žargoni, stručni žargoni, šatrovački) • jezična tolerancija • govorna podloga sevdalinki 	<ul style="list-style-type: none"> • znati prepoznati osobine štokavskog narječja • prepoznati organske i neorganske idiome bosanskog jezika (tekstovi njima pisani) • prepoznati i analizirati ulogu organskih idioma u književno umjetničkom tekstu • slušati različite blagdanske pjesme i napjeve, uspavanke, sevdalinke i znati prepoznati njihove dijalekatske osobine (pripadnost određenom narječju bosanskog jezik) 	
<p>2. Glasovni sustav bosanskog jezika i glasovne promjene</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nastajanje i podjela glasova u bosanskome jeziku • fonološki uvjetovane alternacije u bosanskom jeziku • morfološki uvjetovane promjene • zamjena jata u bosanskome standardnom jeziku(alternacije IJE/JE/1/E) • kraćenje dugog i duljenje kratkog sloga 	<ul style="list-style-type: none"> • pravilno izgovarati sve glasove • upoznati glasovni sustav u cjelini i moguće pogreške u izgovoru glasova Č, Ć, Đ, D • savladati pisanje glasova Ć, Č, Đ, DŽ • savladati pravila izgovora i pisanja jata 	<p>GLAZBENA KULTURA: slušamo uspavanke i sevdalinke</p> <p>GEOGRAFIJA: prepoznati dijalekt kojemu pripadaju stanovnici gradova opjevanih u narodnim pjesmama</p>

		<p>(alternacije ije/je/i/e)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočiti zamjenu jata u baladi Hasanaginica • izgovarati i pisati riječi u kojima se provode glasovne promjene • osposobljavati učenike za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje riječi s glasovnim promjenama • znati pisanje pravopisno obilježenih riječi • znati objasniti glasovne promjene i prepoznati iznimke u odnosu na standardni hrvatski jezik • čitati tekstove starije bosanske književnosti i povijesti, povelje, epitafe 	<p>GLAZBENI i GEOGRAFIJA: slušamo pjesme (jezik) različitih bh. krajeva i nalazimo ih na karti</p> <p>LIKOVNA UMJETNOST: umjetnost pisma - kaligrafija</p>
3. Grafemski sustav bosanskog jezika	<ul style="list-style-type: none"> • fonemski i grafemski sustav bosanskog jezika • načela pravopisa bosanskog jezika (veliko slovo: jednočlan i i višečlani nazivi) • sastavljena i rastavljeno pisanje riječi • interpunkcijski znaci 	<ul style="list-style-type: none"> • znati primijeniti pravila iz pravopisnog priručnika (točka sa zarezom, dvotačka, trotočje, crta, crtica, navodnici, polunavodnici, zagrada, kosa crtica) 	

		<ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti i znati opisati i napisati običaje vezane za pojedine blagdane koji se obilježavaju u obitelji i među prijateljima • znati i upotrijebiti pravila o pisanju interpunkcijskih znakova 	
4. Naglasni sustav bosanskog jezika i vrednote govorenoga jezika	<ul style="list-style-type: none"> • ortoepska norma i usvajanje vještine govorenja • naglašavanje riječi i obilježavanje naglasnih cjelina • raspodjela naglasaka u standardnom bosanskom jeziku • nenaglašena (zanaglasna) dužina • dužina kao razlikovno sredstvo • naglasna (izgovorna) cjelina • bilježenje naglasaka u tekstovima • riječi s dvama akcentima • naglasak riječi stranog podrijetla • rečenični naglasak • logička stanka (pauza) • rečenična intonacija (melodija) • kako zapisati vrednote govorenog jezika • interpunkcijski znakovi 	<ul style="list-style-type: none"> • znati prepoznati naglasak (akcent) u riječima i zapisati ga u tekstu • prepoznati prenošenje akcenta na proklitiku • upoznat ekspresivne vrijednosti naglasaka i intonacije • istražiti razlike između naglasnog sustava i govorene prakse • znati čitati kraće tekstove s 'jatom' i odgovarajućom rečeničnom intonacijom • znati interpretativno čitati književno umjetničke tekstove • uočiti kako zapisivati 	GEOGRAFIJA: bh. gradski govori (pronaći ih na karti)

		<p>vrednote govorenoga jezika</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati prepoznati rečenični naglasak i rečeničnu intonaciju • proširiti znanje iz interpunkcije (znati uporabu upitnike, uskliknike, zareze) • uočavati i prepoznavati govorne vrednote bosanskog jezika u dramatiziranim tekstovima (igrokazima) 	
5. Morfologija, tvorba riječi i sintaksa	<ul style="list-style-type: none"> • morfološke osobine vrsta riječi u bosanskom jeziku • morfološke posebnosti bosanskog jezika u različitim tipovima teksta • vokativ vlastitih imena • genitiv imenica • značajke glagola i gl. oblika • gramatička sinonimija • izražajnost padežnih oblika (dublete) • izražajnost obličkih arhaizama • sufiksna i prefiksna tvorba (glagoli, imenice -etnici, pridjevi) • izražajnost sufikslnih morfema • umanjnice i uvećanice 	<ul style="list-style-type: none"> • znati aktivno rabiti brojeve u jezičnoj komunikaciji • znati opisati lik sa stare fotografije iz obiteljskog albuma ili stare razglednice grada/mjesta iz kojeg potječe obitelj: objasniti morfološke osobine riječi na takvom tipu teksta • znati pravilno pisati polusloženice i složenice • prepoznati veznike u 	

	<ul style="list-style-type: none"> • nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice • osnovni i obilježeni red riječi; • automatizirani red riječi • interpunkcijski znakovi u rečenici i različitim vrstama teksta 	<p>bosanskom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznati osnovni i stilsko markirani red riječi • znati razlikovati nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice • razumjeti i prepoznati pravila interpunkcije (rečenica) 	
6. Leksik bosanskoga jezika	<ul style="list-style-type: none"> • funkcionalna raslojenost bosanskog leksika • teritorijalna raslojenost bosanskog leksika • dijalektizmi u bosanskom jeziku • vremenska raslojenost bosanskog leksika • arhaizmi i historizmi u bosanskom jeziku • -stilska obilježja razgovornog, publicističkog, književno umjetnički i poslovno-administrativnog stila • bosanskog jezika • govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik • vrste frazema u bosanskom jeziku 	<ul style="list-style-type: none"> • argumentirati funkcionalnu raslojenost leksika (tekstovi iz predložene lektire) • znati nekoliko odabranih legendi o nastanku bosanskih gradova i obogatiti rječnik desetinom riječi • znati prepoznati i upotrebljavati automatizirani red riječi • obogatiti leksik riječima za izricanje običaja, slastica, napitaka (navesti nekoliko novih riječi) 	<p>POVIJEST: kako povijest pomaže u tumačenju brojnih stranih riječi, posuđenica u bosanskom jeziku</p> <p>GEOGRAFIJA i POVIJEST: gdje je Povelja Kulina bana</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • proširiti leksik riječima za imenovanje pojava i aktivnosti u javnom životu, suvremenom bh. društvu (znati nvesti nekoliko novih riječi i znati ih upotrijebiti) • proširiti leksik riječima za imenovanje različitih radnih aktivnosti, organizacija i sadržaja slobodnog vremena (znati ih prepoznati u tekstu i upotrijebiti) • oprimjeriti funkcionalnu, vremensku i teritorijalnu raslojenost jezika • razlikovati homonime, sinonime i antonime (na konkretnom tekstu) • objasniti međujezičnu homonimiju • znati se koristiti frazemima i prepoznati njihovu stilsku vrijednost • aktivno primijeniti tematski leksik 	
--	--	--	--

		usvojen na 3. razini	
7. Posuđenice u bosanskom jeziku	<ul style="list-style-type: none"> • vrste posuđenica u bosanskom jeziku i odnos prema njima • prilagodba posuđenica u bosanskom jeziku • turcizmi u bosanskom jeziku • germanizmi u bosanskom jeziku • internacionalizmi • prilagodba imena iz drugih jezika (latinskog, grčkog, arapskog i dr.) 	<ul style="list-style-type: none"> • pronalaziti u odabranom tekstu (predložena lektira) riječi drugih jezika (tuđice, posuđenice) i odrediti njihovu uporabnu vrijednost • tumačiti strane i nepoznate riječi i izraze • znati nekoliko legendi o nastanku pojedinih sevdalinki i dr. usmenih pjesama i prepoznavati turcizme • znati pravila (i primijeniti ih) o pisanju strnih riječi • znati usmeno i pismeno opisati članove svoje obitelji (govorna karakterizacija) 	<p>GEOGRAFIJA: na karti označiti mjesta gdje su sačuvani brojni stećci</p> <p>LIKOVNA KULTURA: prepoznati i nacrtati motive sa stećaka</p>
8. Onomastika	<ul style="list-style-type: none"> • antroponimi • imena orijentalnoga podrijetla • prezimena (i njihovi najčešći izvori: osobna imena, nadimci, zanimanja, imena mjesta, pokrajina, naroda i sl.) 	<ul style="list-style-type: none"> • znati pravopisnu normu pisanja naziva naseljenih mjesta (bh. gradovi i sela, njihovih četvrti ili naselja) • ponoviti i utvrditi 	

	<ul style="list-style-type: none"> • toponimi (ekonimi, hidronimi, oronimi) i pravopisna norma bosanskog standardnog jezika 	<p>gramatičko-pravopisnu pismenost (primjenom različitih vrsta diktata)</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati pravilno napisati i izgovarati imena i prezimena pisaca, skladatelja, likovnih umjetnika i sl. 	
9. Bosanska leksikografija	<ul style="list-style-type: none"> • rječnici bosanskog jezika • prvi bošnjački gramatičari i leksikografi • stari dvojezični i višejezični rječnici • Makbuli-arif i li Potur-Šahidija, rječnik iz 1631. 	<ul style="list-style-type: none"> • poznavati rječnike bosanskog jezika • pokazati prednosti dvojezičnosti i višejezičnosti • pokazati znanje o prvom dvojezičnom I najznačajnijem rječniku 17. stoljeća čiji je autor Muhamed Hevajia Uskufija 	
10. Povijest bosanskog jezika do danas	<ul style="list-style-type: none"> • temeljne odrednice povijesti bosanskog jezika od najstarijih pisanih spomenika do danas • bosanska pisma u prošlosti; bosančica; arabica - pismo alhamijado literature • jezik starih bosanskih tekstova iz različitih vremenskih razdoblja (karakteristike); Povelja bana Kulina 	<ul style="list-style-type: none"> • usvojiti i proširiti osnovne podatke o starim bosanskim tekstovima i njihovim obilježjima, te autorima znati prepoznati specifičnosti jezika epitafa (izbor iz Starih bosanskih tekstova M. 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Stari bosanski tekstovi Maka Dizdara (izbor) • najpoznatija krajišnička pisma • jezik starih bosanskohercegovačkih i bošnjačkih časopisa i listova • prvi književni časopisi na narodnom, bosanskom jeziku • književni jezici na bh. jezičnom području do 19. stoljeća (povezati s književnošću) • problemi jezične standardizacije u BiH krajem 19. stoljeća; Kallajeva jezična politika u BiH • Bečki(1850) i Novosadski dogovor (1953) • bosanski jezik danas 	<p>Dizdara)</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznati osnovna obilježja krajiških pisama, njihove jezične i stilske osobine (izgovor: ikavica, pismo: bosančica); • uočiti sličnosti i razlike između suvremenog standardnog bosanskog jezika i jezika krajiških pisama • navesti osnovne podatke o pismu alhamijado literature u bošnjačkoj i drugim europskim kulturama (vrijeme nastanka, autore, vrstu djela, teme) • znati temeljne odrednice povijesti bosanskog jezika od Kutina bana do današnjih dana (počeci pismenosti, • nabrojiti najvažnije pisane spomenike bosanskog jezike u 19. i 20. stoljeću, 	
--	---	--	--

		bosanskog jezika od 1991. godine)	
II. tematska cjelina: LJUDI - PROSTOR - VRIJEME	Sadržaj tematske (nastavne) jedinice:	Operativni ciljevi (ishodi):	Korelacija:
Tematska jedinica:			
1. Usmena književnost Bošnjaka	<ul style="list-style-type: none"> • nastanak i razvoj usmene bošnjačke književnosti • usmeni stvaralac kao predstavnik svoje sredine; pjevač-kazivač kao • čuvar društvenog, moralnog i nacionalnog kodeksa • pjesma kao način obilježavanja svakog važnog trenutka u životu Bošnjaka • lirske narodne pjesme: teme, vrste i osnovne karakteristike u kontekstu bosanskohercegovačke književnosti • obilježja bošnjačkih uspavanki • stilska obilježja sevdalinke • bošnjačka epska pjesma • bošnjačke epsko-lirska pjesma • bošnjački ep kao legendama • povijest Bošnjaka • bošnjački ep "Ženidba Smailagić Mehe" i narodni pjevač Avdo Međedović • individualnost usmenog stvaraoca 	<ul style="list-style-type: none"> • znati razlikovati lirske i epske pjesme (izbor iz predloženih tekstova) • znati samostalno interpretirati odabrane pjesme • znati iskazati osobne doživljaje i dojmove u interpretaciji usmene i pisane poezije • otkriti u pjesmama intimne i općeljudske motive • pokazati da je kolektivna svijest i kolektivno bošnjačka iskustvo osnovni sadržaj usmene epske pjesme • uočiti stilska obilježja epskih, lirskih i lirsko-epskih pjesama • razlikovati i objasniti 	GLAZBENA KULTURA: upoznavanje i slušanje tradicionalnih glazbenih instrumenata, osobnosti izvođenja tradicionalne ljubavne pjesme - sevdalinke, slušanje uspavanki POVIJEST: Bošnjaci, povijesne i autentične ličnosti epske i lirske pjesmi GEOGRAFIJA: gradovi opjevani u narodnim pjesmama

	<p>i nasljeđivanje obrazaca</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'formule' kao postupak usmenog stvaraoa • stalni oblici stiha bošnjačkog epa • povijesna predaja • osnovne karakteristike usmene narodne priče i pripovijetke, bajke i anegdote • šaljive priče o Nasrudin hodži • upoznavanje sa tradicionalnim bošnjačkim poslovicama, zagonetkama i dr. kratkim vrstama • uloga usmene književnosti • utjecaj narodne književnosti na umjetničku književnost • motivi, ritam, stilska sredstva, vrste stihova u epskoj usmenoj književnosti • narativni diskursi: priča kao oblikovanje životnog iskustva, kao razonoda kao otpor zaboravu i propasti 	<p>stilska sredstva, usporediti primjere pjesništva na bosanskom i hrvatskom</p> <ul style="list-style-type: none"> • navesti i interpretirati najznačajnija djela usmene književnosti • znati prepoznati najpoznatije forme lirske poezije i navesti u čemu se sadrži njihov utjecaj na bošnjačku prozu i dramu • uočiti specifičnosti leksike bosanskog jezika, posebno obilje turcizam a prepoznavanje ikavice i (i)jekavice u usmenom stvaralaštvu • uočiti obilježja koine • prepoznati lirske pjesme prema vrsti (ljubavne, pejzažne, domoljubne ...) • znati opisati ili iskazati vlastite osjećaje - osobni identitet • navesti nekoliko tradicionalnih 	<p>LIKOVNA KULTURA: pokušati 'rekonstruirati' nekadašnji život prema slici sačuvanoj u pjesmi (tradicionalna odjeća, obuća, nakit, oružje, oruđa, estetika ...)</p> <p>Planirati posjet Muzeju sevdalinke (Sarajevo)</p> <p>GLAZBENA KULTURA: slušamo i učimo sevdalinke - melodija</p> <p>POVIJEST: ono što povijest zna o događajima i likovima epskih pjesma Bošnjaka</p>
--	---	---	--

		bošnjačkih poslovice, zagonetki i drugih kraćih vrsta <ul style="list-style-type: none"> • navesti osnovne informacije o sakupljačima narodnoga blaga (M. Kapetanović Ljubušak, K. Herman, Lj. Kuba i dr.) 	
2. Sevdalinke druge lirske pjesme	<ul style="list-style-type: none"> • stilska i jezična obilježja sevdalinke, lirska pjesma posebnog senzibiliteta 	<ul style="list-style-type: none"> • znati osnovne informacije o sredini i vremenu nastanka sevdalinke • navesti osnovne karakteristike sevdalinke kao lirske pjesme • navesti osnovne informacije o zbirkama sevdalinki, njivom izučavanju i sakupljanju 	
3. Epski junaci bošnjačke književnosti (usmene)	<ul style="list-style-type: none"> • likovi narodnih junačkih pjesama u usmenoj epici: Đerzelez Alija, Budalina Tale, Mustaj-beg Lički 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati u tekstovima univerzalne vrijednosti: pravičnost, dobrota, prijateljstvo, ljubav prema domovini, ljubav prema dugom 	

		<ul style="list-style-type: none"> • znati definirati pojmova: komična i tragično 	
4. Bošnjčke balade (usmene)	<ul style="list-style-type: none"> • Hasanaginica, Omer i Merima, Svatovska groblje u Koritima, Zamrznuti svatovi 	<ul style="list-style-type: none"> • razumjeti i analizirati najljepše balade usmene bošnjačke poezije • uočiti stilska obilježja balada kao lirsko epskih pjesama • uočiti u baladama intimne i općeljudske motive • znati značaj Hasanaginice u upoznavanju južnoslavenske usmene književnost u Europi • prepoznati vrijednosti njegovane u tradicionalnoj epici: junaštvo, ljudskost, prijateljstvo, plemenitost, domoljublje ... • otkriti u pjesmama intimne i općeljudske motive 	

<p>5. Bošnjačka književnost na orijentalnim jezicima</p>	<ul style="list-style-type: none"> • utjecaji klasika perzijsko-arapske književnosti na bošnjačku književnost • najznačajniji bošnjačka djela na orijentalnim jezicima • tema i motivi bošnjačke poezije na orijentalnim jezicima • prozna književnost na turskom jeziku 	<ul style="list-style-type: none"> • uočiti raznolikost kulturnih utjecaja na razvoj bošnjačke i bosanskohercegovačke književne umjetnosti u prošlosti • znati osnovne vrste i pojmove iz orijentalne poezije: diwan, bejt, gazela, rubaija, kasida, mesnevija, medhija, nazira, tarih – koju su pisali bošnjački pisci turskog perioda • znati navesti Bošnjake - prevodioce s orijentalnih jezika • prepoznati u čemu se sastoji utjecaj klasične perzijske književnosti i sufizma na bošnjačku književnost • pronaći i prepričati najinteresantniju priču iz 1001 noći (izbor), prepoznati Šeherezadu kao paradigmatskog pripovjedača; prepoznati i objasniti priču u priči, okvirnu pripovijest, narativni 'prsten' 	
---	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati mistička iskustva i senzualnost, sufijske poezije • navesti osnovne obavijesti o bošnjačkoj književnosti na orijentalnim jezicima i piscima Bošnjacima (Derviš-paša Bajezidagić, Gazel o Mostaru, Muhamed Nerkezi Sarajlija, Pjesma peru, Pismo, Sabit Užičanin, Zofernama (izbor), Fevzija Mostarac, Bulbulistan, Fadil-paša Šerifović, Gazel) • nabrojiti osnovna stilska sredstva poezije na orijentalnim jezicima koju su pisali Bošnjaci • uočiti vezu osobnog imena (nadimka) s gradovima iz kojih su potjecali neki od Bošnjaka pisaca na orijentalnim jezicima (veze s bosanskim korijenima) 	
--	--	--	--

6. Bošnjačka alhamijado književnost	<ul style="list-style-type: none"> • obilježja bošnjačke alhamijado književnosti • autori i djela bošnjačke alhamijado književnosti • glavni oblici bošnjačke alhamijado književnosti: ilahije, kaside, poslanice • živa slika ljudi i događaja u Sarajevu i Bosni i Hercegovini jednog vremena (1746-1805): Mula Mustafa Bašeskija i njegov Ljetopis 	<ul style="list-style-type: none"> • navesti osnovne podatke o bošnjačkim piscima alhamijado književnosti i o njihovim djelima: Muhamed Hevaji Uskufi, Višnjem Bogu koji sve sazda; Abdul-Vehab Illhamija, Kasida; Umihana Čuvidina, Čamdži Mujo i lijepa Uma • opisati prošlost Sarajeva, kako ga vidi M. M. Bašeskija u svojem Ljetopisu 	
7. Poezija romantizma	<ul style="list-style-type: none"> • bošnjačka književnost romantizma i njeno mjesto u razvoju nacionalne svijesti • Narodno blago Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka (1887.) • poezija: Safvet-beg Bašagić, Jesenski uzdasi, Gazel, Hercegovini; Avdo Karabegović Hasanbegov, Na mjesečini 	<ul style="list-style-type: none"> • znati interpretirati pjesme na tematska-motivskoj i jezično-stilskoj razini na odabranim pjesničkim primjerima • uočiti razlike i sličnosti s drugim (nebošnjačkim) piscima i djelima ovoga vremena 	
8. Moderna u bh. književnosti i književnost između dvaju svjetskih ratova	<ul style="list-style-type: none"> • poezija moderne: Ćazim Musa Ćatić i Osmana Đikića • časopisi Biser, Garet i dr. • teme književnih djela bh. pisaca 	<ul style="list-style-type: none"> • u pjesmama Ć. M. Ćatića prepoznati susret različitih književnih tradicija i 	

	<p>između dvaju svjetskih ratova: Hamze Hume, Ahmeda Muradbegovića i Hasana Kikića u kontekstu bh. književnosti ovog razdoblja</p>	<p>očuvanje usmeno-lirske (sevdalinka): Ašikije (izbor), Rendezvous, U tišini, Ja n 'jesam sonjar, Teubei-nesuh, Zambak, Kurban-bajramski kandi/ji</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati analizirati teme i stih Osmana Đikića: Dvije žrtve, Slatko sjećanje • uočiti teme i stilsko-jezična obilježja u poeziji Hamze Hume (Vihor) i romanu (Grozdanin kikut), u dramama Ahmeda Muradbegovića (Na Božjem putu) i prozi Hasana Kikića (Post, Provincija u pozadini) • na odabranim primjerima bošnjačkog pjesništva (po izboru učenika i nastavnika) znati izraziti osjećaje, doživljaje, dojmove (osobni identitet) • znati interpretirati lirske pjesme na tematska-motivskoj i 	
--	--	--	--

		<p>jezično-stilskoj razini</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati razlikovati pjesničke vrste na temelju motiva/ugoda • na primjerima lirskog pjesništva prepoznati povezanost elemenata strukture lirske pjesme 	
<p>9. Suvremena bošnjačka književnost (u kontekstu bosanskohercegovačke i europske književnosti)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Skender Kulenović, Ponornica, Stećak; Svekedno • Ćamil Sijaruić, Hrt (iz zb. Kad djevojka spava) • Mehmedalija Mak Dizdar, Kameni spavač • Meša Selimović, Derviš i smrt, Tvrđava • Derviš Sušić, Kaimija • Alija Isaković, U pohode Sirriji • Jasmina Musabegović, Skretnice . • Nedžad Ibrišimović, Ugursuz • Abdulah Sidran, Bašeskijina samoća, Zapis o čudu • Irfan Horozović, Zelena Deva • Dževad Karahasan, Šahrijarov prsten • književnost Bošnjaka u Hrvatskoj i u drugim zemljama izvan Bosne i Hercegovine • utjecaj promjena na život 	<ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti osnovna stiliska sredstva • pročitati i interpretirati odabrane primjere: kratke priče i šale, hikaje • interpretirati lirske pjesme (izbor iz predloženih književnih tekstova) • iskazati osobne doživljaje i dojmove u interpretaciji poezije • prepoznati u književnim tekstovima intimne i općeljudske motive • znata razlikovati i objasniti stiliska sredstva <p>i usporediti s primjerima pjesništva na orijentalnim</p>	

	<p>pojedince i društva na primjerima starije i suvremene bošnjačke književnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • interpretacija lirskih i epskih pjesama (po izboru iz predloženih knj. tekstova) • elementi lirске i epske pjesme (na primjerima) • intimni i općeljudski motivi u suvremenim književnim tekstovima Bošnjaka • stilska sredstva u pjesništvu na bosanskom i hrvatskom jeziku značajke romana kao prozne vrste (na primjeru romana za lektiru) • aktualiziranje tematike i interpretacija romana po izboru (prijedlog lektire) • elementi strukture romana (fabula, kompozicija, likovi, vrijeme, prostor) • teme, likovi i kompozicija u djelima bošnjačke književnosti • sporedni i glavni likovi, protagonisti i antagonisti • autor i pripovjedač, pripovijedanje iz različitih perspektiva (fokalizacija) • vrste fabule (vrijeme, kontinuitet) • motivi djelovanja književnih likova • različiti aspekti karakterizacije 	<p>jezicima</p> <ul style="list-style-type: none"> • problemski interpretirati roman po izboru učenika i nastavnika (prijedlog lektire) i aktualizirati tematiku • znata analizirati elemente strukture romana (fabula, kompozicija, likovi, vrijeme, prostor) prepoznati i razlikovati sporedne i glavne likove, protagoniste i antagoniste • znati razlikovati autora od pripovjedača, istražiti pripovijedanje iz različitih perspektiva • uočiti etičku karakterizaciju likova: odnos prema ljudima u okruženju • oprimjeriti postupke pripovijedanja • opisati likove, govornu karakterizirati likova dijalogom (žargon, dijalekti) • znati osnovne 	
--	--	---	--

	<p>likova (argumentirani tekstom)</p> <ul style="list-style-type: none"> • obilježja književno-umjetničkog stila i usporedba sa značajkama u tekstova hrvatske književnosti • auto biografsko (biografsko) pripovijedanje • dramski tekstovi bošnjačke književnosti • kompozicija dramskih djela (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet) • razlikovanje komedije, tragedije i drame u užem smislu • definiranje pojma tragično i komične (argumentiranje dramskim tekstovima) • teme vezane uz kulturu i društvo: sukob načela i stajališta - dramska napetost, dramska atmosfera • pripreme za filmsku prilagodbu dramskog djela • književna kritika i esejistika • elementi izraza pojedinih medija i njihova uloga 	<p>sličnosti/razlike između (auto)biografije i (auto)biografskog pripovijedanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • navesti obilježja i vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski) • usporediti kazališnu predstavu i tekst • uočiti i nabrojiti osnovne elemente: slika, prizor, čin, didaskalije, monolog, dijalog (predstava, npr. gostovanje bh. kazališta ili hrvatskih) • prepoznati značajke scenskog izraza kao univerzalne komunikacije među ljudima koji pripadaju različitim kulturama • na primjerima bošnjačke književnosti prepoznati različite vrste tekstova • analizirati i interpretirati tekstove na bosanskom jeziku različitih funkcionalnih 	
--	--	--	--

		<p>stilova</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati prepoznati vlastiti nacionalni i kulturni identitet kroz djela bošnjačke književnosti, kazališta, filma i dr. • samostalno istražiti temu, fabulu, likove i kompoziciju u djelima bošnjačke i bh. književnosti (izbor učenika) • navesti vrste fabule (vrijeme, kontinuitet) • pronaći motive djelovanja književnih likova • opisati različite aspekte karakterizacije likova i argumentirati tekstom • istražiti obilježja književno umjetničkog stila i usporediti značajke u tekstovima na bosanskom jeziku i u hrvatskoj književnosti • samostalno istražiti temu, fabulu, likove i kompoziciju u djelima 	
--	--	--	--

		<p>bošnjačke književnosti (izbor učenika)</p> <ul style="list-style-type: none"> • navesti osnovne značajke pojedinih razdoblja suvremene bošnjačke i bh. književnosti • navesti osnovne podatke o najznačajnijim bošnjačkim i bh. književnicima, znati nabrojiti njihova najpoznatija djela • prepoznati promjene i njihov utjecaj na život pojedinca i društva • istražiti na primjerima starije i suvremene bošnjačke književnosti leksik za izricanje prostora, okoline, interakcije ljudi i prostora • znati osnovni leksik za imenovanje kulturno-povijesnih pojmova i zemljopisnih obilježja • prepoznati obilježja vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta u djelima bh. 	
--	--	---	--

		<p>književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava</p> <ul style="list-style-type: none"> • navesti zajedničke teme i probleme u tekstovima bošnjačke i hrvatske književnosti • istražiti bošnjačku književnost u Republici Hrvatskoj, Europi i šire - i na primjerima pokazati njezine osobine • prepoznati zajedničke teme u bošnjačkoj i bh. književnosti i bošnjačkoj i hrvatskoj književnosti • istražiti obilježja književno umjetničkog stila i usporediti značajke u tekstovima na bosanskom jeziku i u bh. i hrvatskoj književnosti • znati razlikovati obilježja pojedinih kultura koje su utjecale na obiteljsko naslijeđe (jezik, predmeti, običaji, religija, duhovno naslijeđe, 	
--	--	--	--

		<p>vrijednosti)</p> <ul style="list-style-type: none"> • razlikovati i objasniti utjecaj obiteljskog kulturnog naslijeđa i kulturnog obrasca Hrvatske na oblikovanje vlastitog kulturnog identiteta • prepoznati i objasniti ulogu medija u suvremenom društvu 	
<p>III. tematska cjelina: GOVORIM, ČITAM I PIŠEM BOSANSKI</p> <p>Tematske (nastavne) jedinice:</p>	<p>Sadržaj tematske (nastavne) jedinice:</p>	<p>Operativni ciljevi (ishodi):</p>	
<p>1. Govorna i pisano izražavanje na</p>	<ul style="list-style-type: none"> • izgovaranje svih glasova • govorenje i pisanje u umjetničkom izražavanju • rasprava o temama u djelima bošnjačkih i bh. pisaca te pisaca hrvatske književnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • znati pravilno izgovarati sve glasove prepoznati glasovne promjene u bosanskom jeziku • znati čitati i napisati riječi s glasovnim promjenama • znati razlikovati značajke govorenja i pisanja u vezi s glasom H u bosanskom jeziku • znati pisati glas J u 	

		<p>bosanskom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati prepoznati naglasak u riječima i zapisati ga u tekstu • prepoznati prenošenje akcenta na proklitiku • zapažati i znati se koristiti vrednotama govorenog jezika • prepoznati ekspresivne vrijednosti akcenta i intonacije • samostalno istražiti razlike između naglasnog sustava i govorene prakse • znati čitati kraće tekstove s afrikatama i jatom i odgovarajućom rečeničnom intonacijom (prema ortoepskim pravilima standardnog bosanskog jezika) • znati i upotrijebiti pravila o pisanju interpunkcijskih znakova • znati primijeniti ostala pravila iz pravopisnog priručnika (točka sa zarezom, dvotačka, 	
--	--	--	--

		<p>trotočje, crta, crtica, navodnici, polunavodnici, zagrada, kosa crtica)</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati interpretativno čitati književno umjetničke tekstove • pročitati i interpretirati odabrani dramski tekst bošnjačke književnosti • nabrojiti značajke dramske književnosti povezati s temom vezanom uz kulturu i društvo: sukob načela i stajališta • pogledati kazališnu predstavu i znati pismeno izraziti dojmove, doživljaje, osjećanja (na standardnom bosanskom jeziku) 	
2. Znanstveni i književni tekstovi	<ul style="list-style-type: none"> • znanstveni i književni (pripovjedački i dramski) tekst • aktualiziranje tema (problema) interpretiranih književnih djela i rasprava na temu odnosa prošlosti i sadašnjosti (životno i književno iskustvo učenika) • samostalno izlaganje u funkciji 		

	<p>interpretacije književnog teksta (iz lektire)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočavanje jezičnih postupaka i stilogenih mjesta književnih djela • čitanje tekstova o političkoj i kulturnoj bh. i bošnjačkoj povijesti 		
<p>3. Komunikacijski, informativni, publicistički i književnoumjetnički tekstovi bosanskoga jezika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tekstovi namijenjeni javnom komuniciranju (vijest, obavijest, oglas...) – pisanje • tekstovi namijenjeni privatnom komuniciranju (čestitka, zahvalnica, sažalnica...) - pisanje • produktivni tipovi pisanja (raspravljanje, reportaža, putopis: krajolici u RH i BiH) • priopćajna sredstava i kulturni događaji u Bosni i Hercegovini – pisanje i čitanje • Hodoljublje, Pisma iz Azije Zuke Džumhura 		
<ul style="list-style-type: none"> • Tekstovi na bosanskom jeziku 	<ul style="list-style-type: none"> • opisivanje (tačno, vjerno, sažeto) • stvaralačka prepričavanje • reportaža • različiti komunikacijski, informativni, publicistički i književnoumjetnički tekstovi • prikazi, izvješća, izjave, priopćenja i sl. • uloga medija u suvremenom 	<ul style="list-style-type: none"> • primijeniti kreativna pisanje • znati pismeno okarakterizirati samoga sebe ('autoportret') • znati okarakterizirati člana obitelji, prijatelja (portret, stil života, odijevanje, glazba) 	

	<p>društvu</p> <ul style="list-style-type: none"> • stilske vježbe: sažimanje pisanog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih riječi i neprikladnih izraza • dekompozicija i usložnjavanje; infinitivizacija i adverbijalizacija; nominalizacija 	<ul style="list-style-type: none"> • znati opisati odnose među članovima obitelji, prijateljima (prijateljstvo, sličnosti i različitosti) • znati opisati povijesnu osobu, spomenik, grad i sl. iz bošnjačke kulture • istražiti biografije poznatih ljudi u bošnjačkoj povijesti i suvremenosti • istražiti u literaturi važnost pojave prvih rječnika bosanskog jezika (jezična i povijesna važnost) i prijevoda • čitati i istraživati na primjerima elemente lirske i epske poezije, • otkriti intimne i općeljudske motive interpretirati lirsku, epsku ili epsko- lirsku pjesmu (po izboru) • pročitati i interpretirati roman po izboru (prijedlog lektire) • izlagati na temu likovi i prostor u 	
--	---	--	--

		<p>interpretiranom romanu iz bošnjačke književnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • napisati tekst o problemima odrastanja i sukobu generacija • znati ostvariti produktivne tipove pisanja i komunikativno pisanje • znati raspravljati o različitim gledištima na temu: ljudi u prostoru • pokušati istražiti značenje osobnih imena likova, članova obitelji, prijatelja u RH i BiH (i šire) • prepoznati govorenje kao jezičnu djelatnost i jezična sredstva prema govornoj situaciji • znati pravila reda riječi u rečenici, rečenični naglasak i intonaciju • pokazati na primjerima jednoznačnost i višeznačnost leksema • razumjeti leksik i iz konteksta odrediti značenje nepoznatih 	
--	--	---	--

		<p>riječi</p> <ul style="list-style-type: none"> • znati riječi za izricanje običaja, načina života, umjetnosti, kulture • pokušati pripremiti filmsku prilagodbu dramskog djela (ili praznog, po izboru) • usporediti kazališnu predstavu i tekst pokazati poznavanje morfološke posebnosti bosanskog jezika • prepoznati gramatičku sinonimiju • znati usporediti elemente izraza pojedinih medija i ulogu medija u suvremenom životu (školske i izvanškolske aktivnosti - učenje i slobodno vrijeme) • pokušati ostvariti suradnju s časopisima, listovima za mlade Bošnjake u Republici Hrvatskoj 	
--	--	---	--

LEKTIRA

Nastavnici i učenici odabiru književne i neknjiževne tekstove i lektiru, u skladu s načelom primjerenosti jezičnom znanju i životnoj dobi učenika/učenice, različitim nastavnim situacijama i uvjetima izvođenja nastave hrvatskoga jezika.

Prijedlog djela za lektiru (od 1. do 4 razreda srednje škole, izabrati 16 djela)

1. Hasanaginica
2. Omer i Merima
3. Svatovska groblje u Koritima
4. Zamrznuti svatovi
5. Avdo Međedović: Ženidba Smailagić Mehe (izbor iz epa)
6. 101 sevdalinka (izbor Munib Maglajlić, BZG „Preporod“, Gradačac, 2010.)
7. Safvet-beg Bašagić: Poezija (izbor)
8. Avdo Karabegović Hasanbegov: Poezija (izbor)
9. Edhem Mulabdić: Zeleno busenje
10. Ćazim Musa Ćatić: Poezija (izbor)
11. Osman Đikić: Poezija (izbor)
12. Hamza Huma: Grozdanin kikot
13. Ahmed Muradbegović: Na Božjem putu
14. Ahmed Muradbegović: Post
15. Hasan Kikić: Provincija u pozadini
16. Enver Čolaković: Jedinac
17. Enver Čolaković: Poezija (izbor)
18. Meša Selimović: Derviš i smrt
19. Meša Selimović: Tvrđava
20. Meša Selimović: Sjećanja (izbor)
21. Mehmedalija Mak Dizdar: Kameni spavač
22. Zuko Džumhur: Pisma iz Azije (izbor)
23. Zuko Džumhur: Hodoljublja (izbor)
24. Skender Kulenović: Ponornica
25. Ćamil Sijaruić: Kad djevojka spava

26. Derviš Sušić: Kaimija
27. Alija Isaković: U pohode Sirriji
28. Jasmina Musabegović: Skretnice
29. Nedžad Ibrišimović: Ugursuz
30. Abdulah Sidran (izbor iz poezije)
31. Irfan Horozović: Zelena Deva
32. Dževad Karahasan: Šahrijarov prsten
33. Amir Bukvić: Aristotelu Bagdadu
34. Sead Begović: Džibrilove oči
35. Emsud Sinanović: Tarih ljubavi
36. Ervin Jahić (izbor iz poezije)
37. Sead Begović (izbor iz poezije)
38. Bošnjačka drama (priređio: E. Sinanović)
39. Amir Bukvić: Djeca sa SNN-a
40. Antologija bošnjačke poezije 20. stoljeća (izbor E. Durakovića)

Teme vezane uz djela za obradu:

- Književno djelo i literatura o djelu - primarna (književno djelo) i sekundarna (literature o djelu), rad u knjižnici. Tehnika čitanja djela i vođenje bilježaka, izbor i raspored prikupljenih podataka, znanstveni instrumentarij (bibliografska jedinica, napomena).
- Samostalni pisani uradak učenika/učenice.

Pismene zadaće (eseji):

- opisivanje
- interpretacija lirske pjesme
- analiza junaka pročitano djela

B. Nastavni program prirode i društva s nastavnim programom povijesti i geografije

Uvodne napomene

Pri izradi nastavnog programa naglasak je stavljen na definiranje odgojneobrazovnih postignuća ili očekivanih odgojna-obrazovnih rezultata, te je stoga i ovdje pozornost posvećena definiranju ciljeva i njihovoj operacionalizaciji ili konkretizaciji u odgovarajuća znanja i vještine koje učenici nakon završetka nastave trebaju steći.

Nastavniku ostavlja se sloboda izbora sadržaja i metoda kojima će ostvariti definirane ciljeve, odnosno očekivane rezultate kurikuluma jer kurikulum, kada je riječ o sadržajima, daje samo okvirne elemente

Teme su strukturirane u tematske cjeline oko ključnih pojmova koji čine okvir za integriranje znanja iz područja društveno-kulturne i prirodne baštine. Nazivi su tematskih cjelina:

I. Moja obitelj i moja škola

II. Moji korijeni - Bosna i Hercegovina

III. Prošlost moga naroda.

Tematske su cjeline konkretizirane u operativnim ciljevima osiguravaju stjecanje osnovnih pojmova i vještina.

Prethodno obrazovno iskustvo (znanje) učenika priprema ih za sljedeću razinu, osiguravajući im na taj način progresivno napredovanje u učenju. Nastavni su sadržaji razrađeni u skladu s linearno-progresivnim i spiralnim načinom programiranja od manje složenog prema složenijem, što znači da je prethodno naučena gradivo na prvoj razini podloga za proširivanje i produbljivanje znanja na slijedećoj razini.

B. 1. Nastavni plan - kurikulum prirode i društva – I. razina (od 1. do 4. razreda osnovne škole)				
Nastavna cjelina	Nastavna tema	Znanja	Vještine	Ishodi
I. Moja obitelj i moja škola	<p><i>I. 1. Ja i obitelj</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • članovi uže i šire obitelji • nazivi za pojedine članove obitelji karakteristični za prostor odakle potječu moji roditelji • zajednički život u obitelji • poštivanje i odnos među članovima obitelji <p><i>I. 2. Ja i šira zajednica</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • svečanosti i običaji sredina iz kojih potječu roditelji/nane i djedovi • načini obilježavanja važnih vjerskih i nacionalnih blagdana • razvijanje dobrosusjedskih odnosa i poštivanje 	<ul style="list-style-type: none"> • imenovati pojedine likove s obiteljskih fotografija i opisati njihovu ulogu u obitelji • opisati kako je vlastita obitelj povezana sa zavičajem • prepoznati i razlikovati imena i prezimena, kraj, regiju iz koje potječe moja obitelj, moji prijatelji, susjedi, neke javne ličnosti i drugi • sustavno upoznavati običaje kraja iz kojeg potječe učenik/učenica • nabrojiti nekoliko najznačajnijih 	<ul style="list-style-type: none"> • opisati izgled mjesta iz kojeg potječem i mjesta u kojem živim (najvažnije ulice, važnije objekte te njihovu osnovnu namjenu) 	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati interes učenika za bošnjačku tradiciju i običaje • izdvojiti osnovne procese historijskog razvoja bošnjačkog društva i kulture i države Bosne i Hercegovine • osvješćivati bošnjački identitet • prepoznati nacionalne simbole Bošnjaka i državne simbole Bosne i Hercegovine • ispričati osnovna obilježja svakodnevnog života nekad i danas: načine učenja, rada te provođenja

	<p>različitosti susjeda</p> <ul style="list-style-type: none"> • -međusobno upoznavanje, poštovanje nacionalnih, kulturnih i religijskih razlika kao obilježja identiteta pojedinca • Bosna i Hercegovina – domovina mojih roditelja/mojih nana i djedova: državni i nacionalni simboli, valuta, glavni grad <p>I. 3. Škola i slobodno vrijeme</p> <ul style="list-style-type: none"> • kako izgleda moja škola i moj razred • odnosi u školi i suradnja s drugima • kako su učili naše nane i djedovi i naši roditelji • što radim u slobodno vrijeme • kako su slobodno vrijeme provodili naše <i>nane</i> i <i>djedovi</i>, 	<p>blagdana (vjerski, državni, običajni)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočiti kako se obilježavaju blagdani u Bosni i Hercegovini • opisati svoj razred i svoju školu • opisati način provođenja slobodnog vremena žena i muškaraca nekad i danas • opisati što i kako rade članovi obitelji (npr. suvremena tehnologija u svakodnevnom životu) • opisati i imenovati predmete kućne radinosti (narodne rukotvorine, obrte i zanate koji su se posebno razvijali u Bosni i 		<p>slobodnog vremena</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisati što i kako rade članovi obitelji • nabrojati, imenovati istaknute bošnjačke sportaše, muzičare, glumce, umjetnike i znanstvenike
--	--	--	--	--

	<p>naši roditelji</p> <ul style="list-style-type: none"> • moj radni dan • što rade moji roditelji, što su radili naše nane i djedovi 	Hercegovini u prošlosti)		
<p>II. Moji korijeni – Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>II. 1. Gdje sam rođen/a / Gdje su rođeni moji roditelji (nane i djedovi)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • podrijetlo mojih roditelja /nana i djedova/, opis mjesta i kuće • šira regija kojoj mjesto pripada • izgled mjesta iz kojeg potječu moji roditelji /nane i djedovi/ • opisati prošlost svoje obitelji – izraditi rodoslovno stablo • traženje i lociranje mjesta i zavičaja na geografskoj karti Bosne i Hercegovine 	<ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti simbole Bosne i Hercegovine (zastava, grb, himna) • odrediti položaj mjesta (rođenja i boravka) zavičaja i zavičajne regije kao dijela domovine Bosne i Hercegovine • pronaći zavičajnu regiju na karti - opisati izgled zavičajne regije na karti 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati simbole Bosne i Hercegovine - po kojim bojama i oblicima ih znam • objasniti prirodno-geografska obilježja zavičaja i zavičajne regije: nizinski, brežuljkasti, gorski zavičaj, biljni i životinjski svijet (crtajući /slikajući njihov oblik opisati boju i teksturu pojedinih biljaka i životinja) 	<ul style="list-style-type: none"> • imenovati osnovna prirodna, društvena i gospodarska obilježja zavičaja u Bosni i Hercegovini • opisati tradicionalna obilježja arhitekture zavičaja u Bosni i Hercegovini • označiti položaj zavičaja i zavičajne regije kao dijela Bosne i Hercegovine • pronaći zavičajnu regiju na geografskoj karti

	<p>II. 2. Prirodno-geografska obilježja zavičaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • biljni i životinjski svijet • reljef • rijeke i jezera • klima <p>II. 3. Gospodarstvo i ljudske aktivnosti u zavičaju</p> <ul style="list-style-type: none"> • gospodarske djelatnosti • prepoznatljivi proizvodi zavičaja • bošnjačka kuhinja i tradicionalna jela i pića • sličnosti i razlike gospodarstva zavičaja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini <p>II. 4. Naseljenost i stanovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • kako ljudi žive na selu, a kako u gradu • važne institucije u naseljima • sličnosti i razlike u 	<ul style="list-style-type: none"> • odrediti prostornost zavičaja i zavičajne regije: biljni i životinjski svijet, reljef, te najznačajnije rijeke i jezera • prepoznati značajne gospodarske djelatnosti u mjestu (rođenja boravka), zavičajne regije uvjetovane izgledom zavičaja i podneblja • razlikovati seoska i gradska naselja u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj 		<ul style="list-style-type: none"> • objasniti prirodno-geografska obilježja zavičaja i zavičajne regije: ravnice, brežuljci i planine, biljni i životinjski svijet • opisati izgled naselja (seoskih i gradskih) i gustoću naseljenosti u zavičaju i zavičajnoj regiji • prepoznati značajne gospodarske djelatnosti zavičajne regije uvjetovane izgledom zavičaja i podneblja • odrediti vrijeme dolaska predaka u Hrvatsku • navesti zašto se ljudi sele iz jednog područja u drugo
--	--	--	--	---

	<p>naseljima u Hrvatskoj i Bi H</p> <ul style="list-style-type: none"> • tradicionalna bošnjačka kuća i namještaj u njoj • bošnjački narodni običaji • bošnjačke narodne nošnje • običaji vezani uz određene djelatnosti • značajni nacionalni datumi i vjerski blagdani i njihovo obilježavanje 	<ul style="list-style-type: none"> • uočiti tipične oblike kuća pojedinih naselja i regija - opisati graditeljski materijal tradicionalnih kuća pojedinih regija 		
III. Prošlost moga naroda	<p><i>III. 1. Iz daljnje prošlosti Bosne i Hercegovine i Bošnjaka</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • doseljavanje Bošnjaka • stvaranje Bosne i Hercegovine • Bosna i Hercegovina pod osmanskom vlašću • Bosna i Hercegovina pod austrougarskom vlašću 	<ul style="list-style-type: none"> • navesti osnovna obilježja vremena, uočiti i opisati vremenske promjene u mjestu podrijetla i boravka, zavičaju i zavičajnoj regiji • opisati prošlost svoje obitelji (npr. rodoslovno stablo) 	<ul style="list-style-type: none"> • imenovati značajne osobe iz bošnjačke povijesti umjetnosti i znanosti (političare, plemiće, preporoditelje itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> • ispričati obiteljsku historiju • ispričati bošnjačke narodne legende i mitove • ispričati historiju mjesta u kojem živim i historiju zavičaja iz kojeg potječem (iz kojeg potječu moji roditelji / nane i djedovi)

	<p>III. 2. Iz novije prošlosti Bosne i Hercegovine i Bošnjaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • stvaranje Kraljevine Jugoslavije • stvaranje SFRJ i SR Bosne i Hercegovine • raspad SFRJ • suvremena Bosna i Hercegovina 	<ul style="list-style-type: none"> • imenovati prve narodne vladare i spomenike koji svjedoče o njihovu postojanju • imenovati državne zajednice u kojima su Bošnjaci živjeli s drugim narodima 		<ul style="list-style-type: none"> • imenovati prve bosanske vladare • nabrojati najvažnije spomenike i historijske lokalitete, te ih locirati na povijesnoj/geografskoj karti • imenovati državne zajednice u kojima su Bošnjaci živjeli zajedno s drugim narodima • imenovati značajne osobe iz bošnjačke historije, umjetnosti i znanosti
B.2. Nastavni program - kurikulum geografije i povijesti – II. razina (od 5. do 8. razreda osnovne škole)				
Nastavna cjelina	Nastavna tema	Znanja	Vještine	Ishodi
I. Moji korijeni – Bosna i Hercegovina	<p>I. 1. Bosna i Hercegovina – matična zemlja bošnjačkog naroda</p> <ul style="list-style-type: none"> • geografsko-prometni položaj • historijsko-geografsko 	<ul style="list-style-type: none"> • pronaći Bosnu i Hercegovinu na karti Europe i svijeta i objasniti njezin geografski položaj s obzirom na strane svijeta 	<ul style="list-style-type: none"> • pronaći BiH na karti Europe i svijeta i objasniti njezin geografski položaj 	<ul style="list-style-type: none"> • opisati prirodno-geografske i društvene posebnosti BiH • iskazati značenje prometnog

	<p>oblikovanje teritorija</p> <ul style="list-style-type: none"> • oblik, veličina i granice Bosne i Hercegovine • državno uređenje Bosne i Hercegovine <p><i>I. 2. Prirodno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • geološka i reljefna obilježja • klimatsko-vegetacijska obilježja • tekućice i ostale vode na kopnu, te njihova zaštita • zakonom zaštićena prirodna područja u Bosni i Hercegovini <p><i>I. 3. Gospodarstvo i ljudske aktivnosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • etape gospodarskog razvoja • čimbenici razvoja i suvremena gospodarska obilježja Bosne i 	<ul style="list-style-type: none"> • usporediti geografska obilježja Bosne i Hercegovine s obilježjima Republike Hrvatske • navesti ukupan broj stanovnika i objasniti tko čini većinu stanovništva u Bosni i Hercegovini • imenovati grad-središte kantona iz kojeg potječem, objasniti osnovna obilježja kantonalnog središta (gospodarska, društvena, upravna, prometna, kulturna, prosvjetna i sportska) • navesti gospodarske 		<p>položaja BiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznati važnost Sarajeva kao glavnog grada BiH • opisati prirodne ljepote Bosne i Hercegovine • odrediti i opisati dijelove BiH na geografskoj karti • navesti gospodarske osobitosti i objasniti glavne gospodarske djelatnosti • navesti ukupan broj stanovnika i nabrojati narode koji žive u BiH • prepoznati i odrediti regionalne značajke tradicionalne bošnjačke arhitekture
--	---	--	--	--

	<p>Hercegovine</p> <ul style="list-style-type: none"> • primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor djelatnosti • ekološki problemi i održivi razvoj <p>I. 4. Naselja i oblici naseljenosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvoj naseljenosti i obilježja naselja • prostorni razmještaj stanovništva i migracije • ruralna i urbana naselja • običaji i tradicije Bošnjaka 	<p>osobitosti Bosne i Hercegovine</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti i objasniti glavne gospodarske djelatnosti • odrediti vrste naselja prema obliku (na primjeru snimaka iz zraka naseljenih mjesta različitih regija Bosne i Hercegovine) 		<ul style="list-style-type: none"> • odrediti migracijska kretanja tijekom prošlosti • prepoznati bošnjačku običajnu tradiciju (običaji, blagdani)
II. Prošlost moga naroda	<p>II. 1. Bosna i Hercegovina i Bošnjaci kroz vrijeme</p> <ul style="list-style-type: none"> • doseljavanje Bošnjaka i drugih Slavena • Srednjovjekovna bosanska država (do 1377. godine) • Crkva bosanska • Kraljevina Bosna • BiH i Bošnjaci pod osmanskim vlašću • BiH i Bošnjaci pod 	<ul style="list-style-type: none"> • naučiti imena najznačajnijih bosanskih narodnih vladara i vrijeme njihova vladanja • navesti kulturne spomenike s imenima bosanskih narodnih vladara • opisati prilike u Bosni u vrijeme 	<ul style="list-style-type: none"> • pronaći stare bosanskohercegovačke gradove na povijesnoj karti • odrediti geografski položaj navedenih država i saveza i usporediti s današnjim granicama Bosne i Hercegovine 	<ul style="list-style-type: none"> • razlikovati posebnosti razvoja bošnjačkog društva i kulture i države BiH • ispričati povijest bošnjačkog naroda • tražiti podatke iz povijesnih izvora • opisati razvoj BiH i

	<p>austrougarskom vlašću</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u dvjema Jugoslavijama • raspad Jugoslavije i stvaranje suvremene Bosne i Hercegovine <p>II. 2. Značajni Bošnjaci/Bošnjakinje</p> <ul style="list-style-type: none"> • bošnjački znanstvenici značajni za Bosnu i Hercegovinu, Europu i svijet • bošnjački umjetnici (pisci, muzičari, slikari, filmski radnici) • Bošnjaci u Bosni i Hercegovini • Bošnjaci u Hrvatskoj, drugim europskim zemljama i svijetu <p>II. 3. Kultura Bošnjaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bošnjaci kao europski narod 	<p>vladavine Osmanskog Carstva</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisati nastanak Kraljevine Jugoslavije i položaj Bosne i Hercegovine u novoj državi • opisati drugu Jugoslaviju kao antifašističku državu i nastanak NR Bosne i Hercegovine • opisati okolnosti nastanka suverene Bosne i Hercegovine • opisati suradnju Bosne i Hercegovine s drugim državama u 19. i 20. st. 		<p>političke saveze i odnose s drugim državama i narodima</p> <ul style="list-style-type: none"> • prisjetiti se imena značajnijih bosanskih vladara i vrijeme njihovog vladanja • upoznati značajne osobe tijekom povijesnog razvoja Bosne i Hercegovine • prepoznati kulturne spomenike • izdvojiti osnovne promjene svakodnevnog života od srednjeg vijeka do danas • opisati stare bošnjačke običaje • opisati sastavnice vlastitog kulturnog identiteta
--	---	---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Bošnjaci u europskim kulturnim krugovima • kulturne institucije Bošnjaka • nacionalne i kulturne organizacije Bošnjaka u Hrvatskoj 			<ul style="list-style-type: none"> • identificirati raznolikost kulturnih utjecaja na razvoj bošnjačke kulture • razvijati samopoštovanje i svijest učenika o svom bošnjačkom identitetu
III. Moja sadašnjost i budućnost	<p>III. 1. <i>Suvremeno društvo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • suvremeno društvo: tehnološke, ekonomske, kulturne i političke promjene i njihov utjecaj na život pojedinca • suvremena Bosna i Hercegovina i Bošnjaci <p>III. 2. <i>Globalizacija, Bošnjaci i Bosna i Hercegovina</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • očuvanje bošnjačke historijske, kulturne i nacionalne individualnosti u 	<ul style="list-style-type: none"> • navesti lokalne probleme u mjestu življenja i u Bosni i Hercegovini koji imaju globalni značaj • opisati oblike suradnje Bosne i Hercegovine sa Republikom Hrvatskom (sportska, kulturna, gospodarska, politička) 	<ul style="list-style-type: none"> • spoznati sastavnice vlastitog kulturnog identiteta 	<ul style="list-style-type: none"> • opisati način života i suvremene promjene u Hrvatskoj i BiH • usporediti društveni život i politički ustroj Hrvatske i Bosne i Hercegovine • opisati prilike u Bosni i Hercegovini u vrijeme Obrambeno-oslobodilačkog rata i danas

	<p>procesima globalizacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Život u globalnom društvu: prednosti i nedostaci • globalna ovisnost u svijetu – povezanost nas čini ovisnima jednima o drugima 			<ul style="list-style-type: none"> • opisati strukturu vlasti suvremene Bosne i Hercegovine • istražiti i objasniti utjecaj suvremene tehnologije na svakodnevni život • odrediti vezu između lokalnih, nacionalnih i globalnih problema • izdvojiti oblike gospodarskog i političkog udruživanja u Europi i svijetu • opisati oblike suradnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine: sportska, kulturna, gospodarska i politička • istražiti ulogu i značaj kulturnih i nacionalnih
--	---	--	--	---

B.3. Nastavni program - kurikulum geografije i povijesti – III. razina (od 1. do 4. razreda srednje škole)

Nastavna cjelina	Nastavna tema	Znanja	Vještine	Ishodi
<p>I. Moji korijeni – Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>I. 1. Bosna i Hercegovina – matična zemlja bošnjačkog naroda</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • geografsko-prometni položaj • historijsko-geografsko oblikovanje teritorija • oblik, veličina i granice Bosne i Hercegovine • državno uređenje Bosne i Hercegovine <p><i>I. 2. Prirodno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • geološka i reljefna obilježja • klimatsko-vegetacijska obilježja • tekućice i ostale vode na kopnu, te 	<ul style="list-style-type: none"> • objasniti geografski smještaj i složenost geografskoga položaja Bosne i Hercegovine • analizirati historijsko-geografski razvoj Bosne i Hercegovine i objasniti određivanje granica • opisati postanak i razvoj reljefa • izdvojiti tipove i oblike reljefa te vrednovati njihove gospodarske mogućnosti • analizirati obilježja reljefa i njegov utjecaj na 	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznati i imenovati na geografskoj karti primjere pojedinih tipova i oblika reljefa • prepoznati i imenovati na geografskoj karti najvažnije prometne pravce • usporediti na tematskim kartama oblikovanje teritorija Bosne i Hercegovine kroz povijest • imenovati na geografskoj karti osnovne reljefne cjeline 	<ul style="list-style-type: none"> • opisati prirodno-geografske i društvene posebnosti i ulogu BiH u svijetu • analizirati složenost geografskog položaja BiH s obzirom na različite etničke, kulturne i gospodarske cjeline u Europi • komentirati osnovne podatke o površini, broju stanovnika, naseljenosti i sastavu stanovništva BiH • analizirati osnovna obilježja reljefa,

	<p>njihova zaštita</p> <ul style="list-style-type: none"> zakonom zaštićena prirodna područja u Bosni i Hercegovini <p>I. 3. Gospodarstvo i ljudske aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> etape gospodarskog razvoja čimbenici razvoja i suvremena gospodarska obilježja Bosne i Hercegovine primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor djelatnosti ekološki problemi i održivi razvoj <p>I. 4. Naselja i oblici naseljenosti</p> <ul style="list-style-type: none"> razvoj naseljenosti i obilježja naselja prostorni razmještaj stanovništva i migracije ruralna i urbana naselja običaji i tradicije Bošnjaka 	<p>naseljenost i gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> uočiti i objasniti povezanost reljefa, klime, tla i vegetacije nabrojiti, opisati i usporediti nacionalne parkove i parkove prirode objasniti važnost voda u gospodarstvu opisati stupanj i dinamiku gospodarskoga razvoja Bosne i Hercegovine objasniti utjecaj prirodne osnove i društvenoga razvoja na oblike i razvoj naselja, ruralni krajolik i gradske regije 	<ul style="list-style-type: none"> imenovati na geografskoj karti nacionalne parkove i parkove prirode imenovati na geografskoj karti najvažnije rijeke crnomorskog i jadranskog slijeva te najvažnija jezera analizirati na grafikonu razvoj naseljenosti i na tematskoj karti razmještaj stanovništva razlikovati i protumačiti demogeografske strukture na grafikonima i tematskim kartama prepoznati na crtežima i fotografijama 	<p>klime i vegetacije</p> <ul style="list-style-type: none"> odrediti na karti nacionalne parkove, parkove prirode opisati način stanovanja i prepoznati tipove naselja istražiti stupanj i dinamiku gospodarskog razvoja navesti gospodarske mogućnosti pojedinih geografskih regija BiH opisati migracijska kretanja Bošnjaka
--	--	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • opisati razvoj urbane mreže i nodalno-funkcionalnu organizaciju prostora 	<p>oblike naselja, tipove ruralnog krajolika i vrste gradskih regija</p> <ul style="list-style-type: none"> • imenovati na geografskoj karti makroregionalna i regionalna središta • analizirati na grafičkim priložima stupanj i dinamiku gospodarskoga razvoja Bosne i Hercegovine 	
II. Prošlost moga naroda	<p><i>II. 1. Bosna i Hercegovina i Bošnjaci kroz vrijeme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • doseljavanje Bošnjaka i drugih Slavena • Srednjovjekovna bosanska država (do 1377. godine) • crkva bosanska • Kraljevina Bosna • Bosna i Hercegovina i Bošnjaci pod osmanskom vlašću 	<ul style="list-style-type: none"> • odrediti vremenski i prostorni tijek seobe Slavena i Bošnjaka, prostore koje su naselili te opisati društveno-gospodarske promjene • navesti važne prijelomnice iz razvoja Bosne od banovine do kraljevine i pada 		<ul style="list-style-type: none"> • raščlaniti osnovne značajke najznačajnijih povijesnih procesa i događaja u razvoju BiH • razvijati kod učenika kreativni i individualni pristup analizi povijesnih izvora i usporedba povijesnog razvoja različitih aspekata

	<ul style="list-style-type: none"> • Bosna i Hercegovina i Bošnjaci pod austrougarskom vlašću • Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u dvjema Jugoslavijama • raspad Jugoslavije i stvaranje suvremene Bosne i Hercegovine <p>II. 2. Značajni Bošnjaci/Bošnjakinje</p> <ul style="list-style-type: none"> • bošnjački znanstvenici značajni za Bosnu i Hercegovinu, Europu i svijet • bošnjački umjetnici (pisci, muzičari, slikari, filmski radnici) • Bošnjaci u Bosni i Hercegovini • Bošnjaci u Hrvatskoj, drugim europskim zemljama i svijetu 	<p>pod osmansku vlast</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasniti specifičnosti gospodarskoga, vjerskoga i kulturnoga razvoja Bosne • protumačiti prilike nastale nakon osmanskog osvajanja Bosne i Hercegovine • opisati posljedice osmanske vlasti na osvojenim prostorima kao i položaj stanovništva • prepoznavati kulturno povijesne spomenike razdoblja 		<p>bošnjačkog društva i države Bosne i Hercegovine s općim svjetskim procesima u povijesti i Hrvatskoj</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizirati značaj istaknutih bošnjačkih znanstvenika, umjetnika i političara u razvoju bosanskohercegovačke i svjetske znanosti, umjetnosti i politike • istražiti kulturne sličnosti i različitosti Bošnjaka i Hrvata, Bosne i Hercegovine i Hrvatske • razlikovati obilježja i produbljivati interes i pozitivan
--	--	--	--	--

	<p>II. 3. Kultura Bošnjaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bošnjaci kao europski narod • Bošnjaci u europskim kulturnim krugovima • kulturne institucije Bošnjaka • nacionalne i kulturne organizacije Bošnjaka u Hrvatskoj 			<p>odnos prema bošnjačkoj tradicionalnoj i umjetničkoj baštini</p> <ul style="list-style-type: none"> • vrednovati doprinos Bošnjaka razvoju Hrvatske
<p>III. Moja sadašnjost i budućnost</p>	<p>III. 1. Suvremeno društvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • suvremeno društvo: tehnološke, ekonomske, kulturne i političke promjene i njihov utjecaj na život pojedinca • suvremena Bosna i Hercegovina i Bošnjaci <p>III. 2. Globalizacija, Bošnjaci i Bosna i Hercegovina</p> <ul style="list-style-type: none"> • očuvanje bošnjačke 	<ul style="list-style-type: none"> • objasniti gospodarsku i političku povezanost Bosne i Hercegovine s Europom i svijetom: mjesto i ulogu Bosne i Hercegovine i Bošnjaka u europskim i svjetskim organizacijama i regionalnim integracijama • objasniti globalno 	<ul style="list-style-type: none"> • usvojiti osnovne značajke i probleme gospodarskog sustava u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj: tranzicija i tržišno gospodarstvo • objasniti važnost globalne povezanosti i međuovisnosti u svijetu • upoznati međunarodne 	<ul style="list-style-type: none"> • usporediti suvremene društvene probleme i promjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini • analizirati važnost višestranačkih izbora i razvoj višestranačja, te promjene političkog sustava • otkriti osnovne značajke i probleme gospodarskog

	<p>historijske, kulturne i nacionalne individualnosti u procesima globalizacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • život u globalnom društvu: prednosti i nedostaci • globalna ovisnost u svijetu – povezanost nas čini ovisnima jednima o drugima 	<p>povezivanje i međuovisnost u svijetu (gospodarsko, tehnološko itd.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražiti pozitivnu ulogu nacionalnog kulturnog identiteta kao preduvjeta za globalnu povezanost 	<p>manifestacije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kao primjere globalne povezanosti i multikulturalnosti: festivali, sajmovi, natjecanja, sportske igre</p>	<p>sustava u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, i njihov utjecaj na život pojedinaca</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasniti globalno povezivanje i međuovisnost u svijetu • istražiti ulogu i značaj bošnjačkog nacionalnog i kulturnog identiteta u procesima globalizacije
--	--	---	--	--

C. Likovna kultura

C.1. Likovna kultura, od 1 do 4. razreda osnovne škole

Tematska cjelina	Tematska jedinica	Znanja i vještine	Operativni ciljevi
<p>I. JA I SVIJET OKO MENE – OSOBNI IDENTITET</p>	<p>Ja i moja obitelj</p> <ul style="list-style-type: none"> • koristeći različite likovne tehnike i materijale prikazati život u obitelji, roditelje, djedove i bake, užu i širu rodbinu • izabrati primjere o tome kako su obiteljski život prikazali bošnjački umjetnici. 	<ul style="list-style-type: none"> • nacrtati/naslikati/fotografirati sebe i svoju obitelj, roditelje, djedove i bake/majke • izraditi obiteljsko stablo ili album sa slikama • nacrtati/naslikati/napraviti maketu sobe/kuće svoje nene/majke - što ima u sobi moje nene? (<i>ćilim, sećija, fildžan, džezva</i>) • opisati i analizirati slike/skulpture/grafike/fotografije bošnjačkih umjetnika koji su se bavili temom obitelji, navesti njihova imena i nazive njihovih djela 	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje svijesti o bošnjačkom identitetu i važnost prenošenja tradicije i običaja kroz obitelj • razvijanje interesa učenik za različite vidove umjetničkog stvaralaštva na temelju primjera iz bosanske i bošnjačke baštine • usvojiti osnovna znanja o državnim simbolima Bosne i Hercegovine i Bošnjaka kroz stoljeća i danas • usporediti međusobna iskustva boravka u BiH, doživljeno i viđeno
<p>II. BOSNA I HERCEGOVINA - ZEMLJA MOG PORIJEKLA</p>	<p>1. Gdje sam se rodio/la</p> <ul style="list-style-type: none"> • moj rodni grad i grad mojih roditelja, majki/nena i djedova 	<ul style="list-style-type: none"> • nacrtati/naslikati / izraditi grafiku/maketu svog rodnog grada i rodnih gradova svojih roditelja, majki/nena i djedova 	

	<ul style="list-style-type: none"> gdje se nalazi BiH? koji je glavni grad BiH, koji su veći i važniji gradovi u BiH bh. gradovi koje smo posjetili, čega se sve sjećamo; susreti s užom i širom rodbinom, obiteljske svečanosti, izleti, ljetovanja, blagdani u BiH BiH danas i kroz stoljeća, bosanske i bošnjačke zastave i grbovi 	<ul style="list-style-type: none"> nacrtati kartu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske i označiti važnije gradove; naslikati/nacrtati grad u BiH koji sam posjetio/la napraviti izložbu fotografija suvremenih bosanskih gradova nabrojiti i prepoznati bosanske gradove na fotografiji i njihove glavne vedute nacrtati/naslikati/napraviti maketu nekog zanimljivog gradskog motiva nacrtati/naslikati/napraviti maketu bosanskih državnih zastava i grbova kroz stoljeća nacrtati/naslikati/izraditi grbove većih bosanskih gradova; napraviti izložbu grbova/zastava srednjovjekovnih bosanskih gradova prepoznati i imenovati važne spomenike u BiH; nabrojiti i objasniti svojim riječima važnost spomenika koji su pod zaštitom UNESCO-a za BiH i svjetsku baštinu nacrtati/naslikati/izraditi maketu jednog od spomenika pod zaštitom UNESCO-a 	
--	--	--	--

	<p>2. Tradicija i običaji</p> <ul style="list-style-type: none"> • etnografsko nasljeđe (nošnje, predmeti, predaje), bajke i priče kao podloga za likovno izražavanje učenika • državni i vjerski praznici, i značajni datumi koji se obilježavaju u BiH <p>3. Motivi i teme</p> <ul style="list-style-type: none"> • na temelju primjera radova bošnjačkih autora i koristeći različite vrste likovnih tehnika i materijala proučavaju se motivi i teme koji se najčešće javljaju na bosanskim kulturnim spomenicima, te motivi i teme koje koriste bošnjački autori • važni srednjovjekovni gradovi i utvrde u BiH, gradovi bosanskih kraljeva i velikaša 	<ul style="list-style-type: none"> • izabrati najdražu bosansku bajku/priču i nacrtati/naslikati je prema njenim motivima; • nacrtati strip kojem je predložak bajka, narodna priča ili pjesma • napraviti izložbu tradicijskih predmeta koji posjeduje moja obitelj • nabrojati sve državne i vjerske praznike u BiH i objasniti njihovu važnost; izraditi čestitke i ukrase za svaki pojedini blagdan • nabrojiti bh umjetnike koji koriste povijesne motive i teme u svojim djelima, opisati njihove radove • nabrojiti srednjovjekovne utvrde i gradove u BiH; nabrojiti bosanske kraljeve i velikaše; nacrtati /naslikati/ izraditi maketu utvrde, grada, džamije 	<ul style="list-style-type: none"> • poticati učenike na poštivanje tradicije i običaja kao važnog aspekta njegovanja bošnjačkog identiteta • kroz likovni izraz učenici oblikuju osobni, društveni i kulturni svjetonazor, upoznaju se sa svojim nacionalnim, bošnjačkim identitetom i pripadnošću europskom kulturnom krugu, razvijaju svijest o univerzalnim vrijednostima i poštivanju razlika među ljudima i kulturama • stjecanje trajnih i primjenjivih znanja i vještina, razvijanje sposobnosti praktičnog likovnog
--	---	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • mostovi – važni mostovi u BiH; zašto su važni mostovi, koga povezuju? • stećci - motivi na stećcima, književna djela o stećcima • pismo kao element vizualnih poruka; likovnost pisma (bosančica), kaligrafija • povelja Kulina bana važan spomenik bosanske državnosti • arabeska 	<ul style="list-style-type: none"> • pripremiti izlaganje o povijesti nastanka jednog od bosanskih graditeljskih spomenika: utvrda, most, grad, džamija • nabrojiti i prepoznati stare bh mostove i ćuprije, poredati mostove po godini gradnje, navesti imena graditelja/arhitekata • izraditi makete stećaka s različitim motivima, opisati i objasniti motive koji se javljaju na stećcima; koja je simbolična poruka motiva?, prepoznati i nabrojiti nekropole u BiH; opisati čemu su služili stećci, kako su nastali • znati koristiti pismo kao element vizualnih poruka (bosančica, kaligrafija), prepoznati i objasniti važnost bosančice • opisati i objasniti kada se koristila kaligrafija, što su kaligrami; ispisati svoje ime kaligrafijom • napisati sastavak/esej o povijesti povelje Kulina bana; napraviti maketu povelje Kulina bana • napisati povelju razreda bosančicom • nabrojiti koje sve vrste postoje i kada se koristi arabeska; nabrojiti koji su 	<p>oblikovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • poticanje spoznajnih procesa, promatranja, istraživanja i likovnog izraza, donošenja kompetentnih estetskih odluka
--	--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> kultura vode i prirode (konj) u djelima bošnjačkih autora 	<p>najznačajniji spomenici u BiH oslikani ovom vrstom ornamenta</p> <ul style="list-style-type: none"> pronaći i pokazati likovne primjere djela bosanskih umjetnika čiji su motivi voda i priroda; nabrojiti poznate česme u BiH, napisati sastav o kulturi življenja u BiH kroz povijest (kult vode i zelenila – česme, šadrvani, javna kupatila) 	
--	---	--	--

C.2. Likovna kultura, od 5 do 8. razreda osnovne škole

Tematska cjelina	Tematska jedinica	Znanja i vještine	Operativni ciljevi
UMJETNIČKA BAŠTINA BIH I BOŠNJAKA KROZ POVIJEST	<p>1. Pretpovijest</p> <ul style="list-style-type: none"> paleolit – pećina Badanj kod Stoca –crtež konja 12.000 pr. n.e. kakanjska kultura (Stolac, Lisičići kod Konjica), butmirska kultura (Visoko, Bila, Turbe, Kiseljak Butmir, Kakanj) glasinačka kultura (Glasinac kod Sokoca) nekropole, izrada kulturnih spomenika, akropola na Gradini u Ošanićima, južna Hercegovina 	<ul style="list-style-type: none"> nabrojiti i opisati najvažnija BiH arheološka nalazišta (od kakvih materijala se izrađuju predmeti, čemu služe, kada se grade nekropole, mjesta kulta) usporediti s najvažnijim europskim nalazištima iz istog razdoblja napraviti izložbu važnih pretpovijesnih kulturnih spomenika, uočiti koji se motivi javljaju znati kronološki poredati iz kojeg su povijesnog razdoblja određeni artefakti u kojim se institucijama danas čuvaju artefakti iz pretpovijesnih razdoblja 	<ul style="list-style-type: none"> razvijati svijest učenika o važnosti nacionalnog identiteta kroz očuvanje materijalne i duhovne kulture učenjem o povijesnom razvoju umjetnosti na tlu BiH razvijati svijest o cjelovitosti naslijeđa u komparaciji s umjetničkim djelima na tlu Europe i regije iz različitih povijesnih razdoblja prepoznati posebnosti vlastitog kulturnog naslijeđa i identiteta poticati kritičko mišljenje,

	<p>2. Antičko doba</p> <ul style="list-style-type: none"> • reljefi, nadgrobne stele, mozaici, arhitektonski spomenici • stapanje antičke, mediteranske kulture i lokalnih elemenata • kasnoantičke bazilike, reljefi, epitafi, stele, mozaici • primijenjena umjetnost <p>3. Srednji vijek</p> <ul style="list-style-type: none"> • doseljavanje Slavena – povijesni tragovi na lokalitetima Gradište dolina rijeke Ukrine kod Dervente i Banja Luke • staroslavenski nakit • ranoromanička arhitektura i plastika (pleterna ornamentika) • srednjovjekovni bosanski gradovi i dvorovi bosanskih vladara • srednjovjekovna minijatura, iluminirani rukopisi, povelje, epigrafski natpisi pisani bosančicom 	<ul style="list-style-type: none"> • izraditi usporednu izložbu antičkih spomenika s područja BiH i Europe • nabrojati i opisati najvažnije antičke spomenike u BiH • napisati esej/referat o nastanku jednog od bosanskih srednjovjekovnih gradova, • napraviti izložbu bosanskih srednjovjekovnih gradova, objasniti njihovu važnost kroz povijest, kako su građeni, tko ih je gradio, koliko su očuvani danas • opisati kako su izgledali dvorovi bosanskih vladara, nabrojati gdje su bili smješteni, da li su sačuvani do danas, gdje se čuvaju artefakti iz razdoblja srednjeg vijeka • napisati esej/referat o pojavi pisma u BiH, ispisati povelju razreda bosančicom • usporediti bosansku srednjovjekovnu minijaturu i iluminirane rukopise sa 	<p>stjecanje vlastitih stavova i odnosa prema vrijednostima kulturne baštine, orijentacija u vremenu i prostoru kroz povijest umjetnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • na primjerima umjetnika i njihovih djela iz različitih razdoblja potaknuti razgovor o tome kako su značajni povijesni događaji utjecali na umjetnost u BiH i oblikovanje nacionalnog identiteta
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • nadgrobnici spomenici, stećci, Crkve bosanske (patareni), Dobri Bošnjani • nekropole <p>4. Osmansko nasljeđe</p> <ul style="list-style-type: none"> • urbane cjeline osmanskog perioda, (čaršije, medrese, biblioteke, hanovi, karavansaraji, hamami, bezistani, tekije, turbeta, ćuprije, kule, šadrvani, česme • sakralna arhitektura • minijaturno slikarstvo, zlatarski upotrebni i ukrasni predmeti, kaligrafija i arabeska 	<p>europskim primjerima, tko izrađuje minijature i rukopise, čemu oni služe, nabrojati najvažnije dokumente</p> <ul style="list-style-type: none"> • napisati esej/referat o stećku, objasniti pojavu stećaka, povezati s književnim djelima o temi stećka, opisati stećke, motive i teme koje se javljaju, nabrojati nekropole • istražiti i napisati esej o stećcima, Crkvi bosanskoj i Dobrim Bošnjanima • napraviti izložbu stećaka s različitih nekropola, prema motivima i temama <ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti najvažnije građevine osmanskog perioda u BiH, njihove graditelje i osnivače gradova, • nabrojati koji gradovi se grade tijekom osmanskog razdoblja, koje urbanističke cjeline su sačuvane do danas • napraviti izložbu osmanskog graditeljskog nasljeđa u BiH • napisati esej/referat o jednom važnom BiH spomeniku osmanskog razdoblja (džamije, urbane cjeline, ćuprije, šadrvani, biblioteke) 	
--	---	---	--

	<p>5. Austro-ugarski period</p> <ul style="list-style-type: none"> • Austro-ugarski period - arhitektura historicizma, nove tendencija u b-h arhitekturi potiskivanje orijentalnih utjecaja <p>6. Moderna – XIX. i XX. st.</p> <ul style="list-style-type: none"> • slikarstvo, grafika i skulptura u BiH do II. svjetskog rata – pravci, osobnosti • situacija nakon II. svjetskog rata do 1990. <p>7. Suvremena umjetnička scena u BiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • suvremena zbivanja tijekom i nakon rata 1991-1995. • suvremena umjetnička djela i autori na polju slikarstva, skulpture, dizajna, filma, fotografije 	<ul style="list-style-type: none"> • znati nabrojati i opisati najvažnije najvažnije građevine austro-ugarskog perioda, arhitekta i umjetnike koji na njima rade, • napisati esej/referat o razlikama u umjetnosti osmanskog i austro-ugarskog razdoblja u odnosu na povijesni razvoj • usporediti umjetnost osmanskog perioda s zapadnom umjetnosti istog razdoblja, što određuje osmansku, a što austrijsko graditeljstvo <ul style="list-style-type: none"> • znati nabrojiti i prepoznati djela najvažnijih umjetnika (kipara, slikara, arhitekata), kojim pravcima pripadaju, njihove biografije, gdje se školuju, grupa <i>Collegium Artisticum</i>, utjecaji i pravci • istražiti i napisati referat o povijesti institucija važnih za razvoj umjetnosti u BiH <ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti istaknute bošnjačke umjetnike koji se bave različitim vidovima umjetnosti u BiH i Hrvatskoj (slikari, kipari, dizajneri, redatelji, fotografi, arhitekti) i znati prepoznati njihova 	
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • ratne teme u djelima bosanskih umjetnika • važni muzeji, zbirke i kulturni spomenici u BiH 	<p>najvažnija djela</p> <ul style="list-style-type: none"> • napisati esej/referat o umjetničkim inicijativama pokrenutim za vrijeme rata 1991-1995., usporediti sa europskim iskustvima kroz povijest, važnost umjetnosti u ratu • znati nabrojiti važne BiH muzeje, zbirke i kulturne spomenike i prepoznati ih na fotografijama • analizirati djelovanje važnih kulturnih institucija u BiH koje se bave zaštitom, proučavanjem i izlaganjem spomenika materijalne i duhovne kulture i tradicije • organizirati razgovore s bošnjačkim umjetnicima iz Hrvatske i BiH o njihovom radu, kako su povijesno nasljeđe BiH i Bošnjaka koristili u svojim djelima <p>Napomena: za sve teme treba koristiti odgovarajuće likovne predloške za određeno razdoblje: dijapozitive, fotografije, video, filmove</p>	
--	---	---	--

C.3. Likovna kultura, od 1. do 4. razreda srednje škole

Tematska cjelina	Tematska jedinica	Sadržaj tematske jedinice	Operativni ciljevi
------------------	-------------------	---------------------------	--------------------

<p>I. Povijest umjetnosti i kulture (Umjetnička baština Bosne i Hercegovine kroz povijest)</p>	<p>1. Pretpovijest u BiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • paleolit - gravure na stijeni u pećini Badanj kod Stoca, • neolit – kakanjska kultura, butmirska kultura <p>2. Brončano i željezno doba</p> <ul style="list-style-type: none"> • glasinačka kultura • dolina Une graviranje u kamenu • nekropola u Ribiću kod Bihaća, pleme Japoda • Glamočko polje – izrada kulturnih spomenika u plitkom reljefu • akropola na Gradini u Ošanićima, južna Hercegovina, pleme Daorsa <p>3. Antičko i kasnoantičko doba</p> <ul style="list-style-type: none"> • do III st. - reljefi , nadgrobne stele, mozaici, značajni lokaliteti Šipovo kod Jajca, Bosanski Novi • arhitektonski spomenici na lokalitetima Stolac, Sasma kod Srebrenice, Ilidža kod 	<ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti i opisati najvažnija BiH arheološka nalazišta (od kakvih materijala se izrađuju predmeti, čemu služe, kada se grade nekropole, mjesta kulta), usporediti s najvažnijim europskim nalazištima iz istog razdoblja • napraviti usporednu izložbu važnih pretpovijesnih kulturnih spomenika u BiH i Europi, uočiti koji se motivi javljaju • znati kronološki poredati iz kojeg su povijesnog razdoblja određeni artefakti • istražiti u kojim se BiH institucijama danas čuvaju artefakti iz pretpovijesnih razdoblja <ul style="list-style-type: none"> • izraditi usporednu izložbu antičkih spomenika s područja BiH i Europe • nabrojati i opisati najvažnije antičke spomenike u BiH 	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati svijest učenika o važnosti očuvanja materijalne i duhovne kulture i nacionalnog identiteta • učenjem o povijesnom razvoju umjetnosti na tlu BiH razvijati svijest o cjelovitosti naslijeđa • u komparaciji s umjetničkim djelima na tlu Europe i regije iz različitih povijesnih razdoblja prepoznati posebnosti vlastitog kulturnog naslijeđa i identiteta • razvijati sposobnost promatranja i opažanja, apstraktnog mišljenja, te kreativnost
---	--	--	---

	<p>Sarajeva, Ustikolina</p> <ul style="list-style-type: none"> • IV st. vila na Mogorjelu kod Čapljine • stapanje antičke, mediteranske kulture i lokalnih elemenata • kasnoantičke bazilike (Dabravine, Klobuk, Lepenica, Mošunja, Zenica), reljefi, epitafi, stele, mozaici (bazilika u Blagaju na Japri) • primijenjena umjetnost (Turbe kod Travnika, Potoka kod Mostara) <p>4. Rani srednji vijek</p> <ul style="list-style-type: none"> • doseljavanje Slavena – povijesni tragovi na lokalitetima Gradište dolina rijeke Ukrine kod Dervente i Banja Luke, staroslavenski nakit kod Bugojna i Mogorjela • ranoromanička arhitektura i plastika (pleterna ornamentika) <p>5. Doba srednjovjekovne bosanske države</p> <ul style="list-style-type: none"> • srednjovjekovni bosanski 	<ul style="list-style-type: none"> • napisati esej/referat o nastanku 	
--	--	--	--

	<p>gradovi i dvorovi bosanskih vladara (Bobovac, Vranduk, Travnik, Ostrožac, Jajac, Doboj, Zvornik)</p> <ul style="list-style-type: none"> • srednjovjekovna minijatura, iluminirani rukopisi, povelje (Kulina bana, Humačka ploča), epigrafski natpisi pisani bosančicom • nadgrobni spomenici, stećci, Crkve bosanske (patareni), Dobri Bošnjani • nekropole u Radimlji (Stolac), Krekovi (Nevesinje), Blidinje 	<p>jednog od bosanskih srednjovjekovnih gradova,</p> <ul style="list-style-type: none"> • napraviti izložbu bosanskih srednjovjekovnih gradova, objasniti njihovu važnost kroz povijest, kako su građeni, tko ih je gradio, koliko su očuvani danas • opisati kako su izgledali dvorovi bosanskih vladara, nabrojati gdje su bili smješteni, da li su sačuvani do danas, gdje se čuvaju artefakti iz razdoblja srednjeg vijeka • napisati esej/referat o pojavi pisma u BiH, ispisati povelju razreda bosančicom • usporediti bosansku srednjovjekovnu minijaturu i iluminirane rukopise sa europskim primjerima, tko izrađuje minijature i rukopise, čemu oni služe, nabrojati najvažnije dokumente • istražiti povijest i važnost povelje Kulina-bana, napraviti izložbu, usporediti sa sličnim važnim europskim dokumentima • napisati esej/referat o stećku, objasniti pojavu stećaka, povezati s književnim djelima o temi stećka, opisati stećke, motive i teme koje se 	
--	--	---	--

	<p>6. Osmansko nasljeđe -15-18. stoljeće</p> <ul style="list-style-type: none"> • urbane cjeline osmanskog perioda (Sarajevo, Travnik, Banja Luka, Foča, Počitelj, Mostar) – čaršije, medrese, biblioteke, hanovi, karavansaraji, hamami, bezistani, tekije, turbeta, ćuprije, kule, šadrvani, česme • sakralna arhitektura: Sarajevo - Alipašina džamija, Begova džamija, Careva džamija; Mostar – Karadžozbegova džamija; Banja Luka – Ferhadija • minijaturno slikarstvo – Osman Nakaš (XVI st.) • zlatarski upotrebni i ukrasni predmeti – novi ornament – kaligrafija i arabeska 	<p>javljanju, nabrojati nekropole</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražiti i napisati esej o stećcima, Crkvi bosanskoj i Dobrim Bošnjanima • napraviti izložbu stećaka s različitih nekropola, prema motivima i temama <ul style="list-style-type: none"> • nabrojiti najvažnije građevine osmanskog perioda u BiH, njihove graditelje i osnivače gradova, • nabrojati koji gradovi se grade tijekom osmanskog razdoblja, koje urbanističke cjeline su sačuvane do danas • napraviti izložbu osmanskog graditeljskog nasljeđa u BiH • napisati esej/referat o jednom važnom BiH spomeniku osmanskog razdoblja (džamije, urbane cjeline, ćuprije, šadrvani, biblioteke) • svaki učenik treba istražiti i izvijestiti razred o povijest nastanka i razvoja jednog BiH grada • usporediti osmansko i europsko minijaturno slikarstvo, karakteristike i razlike 	<ul style="list-style-type: none"> • uočiti prožimanje različitih kultura, vjera, običaja i tradicija tijekom osmanske vladavine • uočiti važnost razmjene kulturnih iskustava i poštivanja različitosti
--	--	---	--

<p>II. Suvremena umjetnost i kultura</p>	<p>7. Umjetnost 19. stoljeća i moderna</p> <ul style="list-style-type: none"> • Austrougarski period - arhitektura historicizma, nove tendencija u b-h arhitekturi, potiskivanje orijentalnih utjecaja <p>1. Umjetnički iskazi XX. i XXI. stoljeća u BiH</p> <p>Slikarstvo, grafika, skulptura, arhitektura u BiH do II. svjetskog rata – pravci, osobnosti</p> <p>Situacija nakon II. svjetskog rata do 1990.</p> <ul style="list-style-type: none"> - utjecaji, osobnosti - 1954. - Grupa četvorice u 	<ul style="list-style-type: none"> • znati nabrojati i opisati najvažnije građevine austrougarskog perioda, arhitekta i umjetnike koji na njima rade, • napisati esej/referat o razlikama u umjetnosti osmanskog i austrougarskog razdoblja u odnosu na povijesni razvoj • usporediti umjetnost osmanskog perioda sa zapadnom umjetnosti istog razdoblja, što određuje osmansko, a što austro-ugarsko graditeljstvo <ul style="list-style-type: none"> • znati nabrojiti i prepoznati djela najvažnijih umjetnika (kipara, slikara, arhitekata), kojim pravcima pripadaju, njihove biografije, gdje se školuju, grupa <i>Collegium Artisticum</i>, utjecaji i pravci • istražiti i napisati esej o arhitektu Selmanu Selmanagiću i Bauhausu 	
---	--	---	--

	<p>Banjoj Luci</p> <ul style="list-style-type: none"> - Umjetnička galerija u Sarajevu - Sarajevski salon – <i>Collegium Artisticum</i> - Sarajevska škola grafike <p>Suvremena zbivanja tijekom i nakon rata 1991-1995.</p> <p>- Srebrenica u likovnim djelima – rat u djelima bosanskih umjetnika</p> <p>- zaštita spomenika kulture - poslijeratna obnova i rekonstrukcija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • istražiti i napisati referat o povijesti institucija važnih za razvoj umjetnosti u BiH • nabrojiti istaknute bošnjačke umjetnike koji se bave različitim vidovima umjetnosti u BiH i Hrvatskoj (slikari, kipari, dizajneri, redatelji, fotografi, arhitekti) i znati prepoznati njihova najvažnija djela • napisati esej/referat o umjetničkim inicijativama pokrenutim za vrijeme rata 1991-1995., usporediti s europskim i svjetskim iskustvima kroz povijest (Goya, Picasso, Murtić, Mujezinović), važnost umjetnosti u ratu, umjetnost u službi otpora (Sarajevo) • istražiti koliko je tema Srebrenice prisutna u djelima BiH umjetnika, koji su sve umjetnici u svojim djelima nadahnuti genocidom u Srebrenici • istražiti i analizirati koliko je spomenika stradalo u BiH tijekom 	<ul style="list-style-type: none"> • na primjerima umjetničkih djela potaknuti razgovor o tome kako su značajni povijesni događaji utjecali na umjetnost u BiH • kako su se bošnjački umjetnici suočili s velikim tragedijama, komparacija s europskim i svjetskim umjetničkim djelima srodne tematike • uočiti i osvijestiti važnost zaštite i obnove uništene kulturne baštine za nacionalni identitet
--	--	--	---

	<p>Suvremena likovna scena</p> <p>- slikarstvo, skulptura, konceptualna umjetnost, video umjetnost, performans dizajn, film, fotografija</p> <p>2. Znameniti bošnjački umjetnici u BiH i Hrvatskoj</p>	<p>rata 1991-1995. i koliko ih je obnovljeno, napraviti izložbu nepovratno uništenih spomenika</p> <ul style="list-style-type: none"> • napisati esej o važnosti obnove porušene baštine, usporediti s europskim iskustvima nakon II. svjetskog rata • znati nabrojiti i prepoznati djela najvažnijih suvremenih umjetnika, kojim pravcima pripadaju, njihove biografije, gdje se školuju, utjecaji i pravci • znati nabrojiti važne BiH muzeje, zbirke i kulturne spomenike i prepoznati ih na fotografijama • analizirati djelovanje važnih kulturnih institucija u BiH koje se bave zaštitom, proučavanjem i izlaganjem spomenika materijalne i duhovne kulture i tradicije • organizirati posjet ateljeima likovnih umjetnika, održati radionicu – od ideje do realizacije • organizirati razgovore s bošnjačkim umjetnicima iz Hrvatske i BiH o 	<ul style="list-style-type: none"> • razumjeti stvaralački proces, oblikovati ideje, doživljaje, emocije • naučiti kritički procijeniti vrijednost umjetničkih djela
--	---	--	--

		<p>njihovom radu, kako su povijesno nasljeđe BiH i Bošnjaka koristili u svojim djelima</p> <ul style="list-style-type: none"> • razgovori sa suvremenim bošnjačkim umjetnicima, njihov doživljaj identiteta, kako ga materijaliziraju u svojim djelima <p>Napomena: za sve teme treba koristiti odgovarajuće likovne predloške za određeno razdoblje: dijapozitive, fotografije, video, filmove</p>	
	<p>Studijska putovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • na kraju godine organizirati studijsko putovanje posvećeno različitim temama i aspektima bosansko-hercegovačke i bošnjačke kulture: srednjovjekovni kraljevski gradovi i utvrde, osmansko nasljeđe, urbane cjeline, džamije, mostovi, tekije, kule, bezistani, hamami • posjeta institucijama značajnim za očuvanje bosanske kulture i umjetnosti: Zemaljski muzej, Umjetnička 	<ul style="list-style-type: none"> • tijekom studijskog putovanja omogućiti učenicima da snime kratke filmove o kulturnim spomenicima i lokalitetima koje će posjetiti kao svojevrsne razglednice za sjećanje koje će povezati u jedan film • napraviti izložbu najboljih učeničkih fotografija različitih kulturnih spomenika, usporediti fotografije sa razglednicama b-h gradova iz 19. stoljeća • napisati esej o viđenom, oživljenom 	<ul style="list-style-type: none"> • organizirati na kraju svake godine studijsko putovanje radi upoznavanja s obrađivanim temama i aspektima bošnjačke kulture in situ • posjetiti značajne institucije kulture u BiH i upoznati se s materijalnom i duhovnom kulturom BiH i Bošnjaka u izravnom dodiru s umjetninama iz različitih povijesnih razdoblja • razviti svijest o slojevitosti povijesnog i kulturnog nasljeđa te važnosti kulturne baštine za prepoznavanje vlastitog identiteta

	galerija, Bošnjački institut, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Orijentalni institut itd.		<ul style="list-style-type: none"> • provjeriti stečena znanja <i>in situ</i>
--	---	--	--

Monografije i katalogi izložbi umjetnika

- Fehim Feđa Avdić, slikar i grafičar
- Mersad Berber, slikar i grafičar
- Emir Dragulj, grafičar
- Izet Đuzel, slikar i kipar
- Jusuf Hadžifejzović, performans
- Seid Hasanefendić Trabzon, slikar
- Dževad Hozo, grafičar
- Arfan Hozić, kipar
- Hamo Ibrulj, slikar
- Alija Kučukalić, kipar
- Hajrudin Kujundžić, slikar
- Hakija Kulenović, slikar
- Muhamed Kulenović, slikar
- Ibrahim Ljubović, slikar
- Bekir Misirlić, slikar i kipar
- Halid Muhasilović, arhitekt
- Omer Mujadžić, slikar

- Ismet Mujezinović, slikar
- Ismar Mujezinović, slikar
- Edin Numankadić, slikar
- Salim Obralić, grafičar
- Afan Ramić, slikar
- Ismet Rizvić, slikar
- Selman Selmanagić, arhitekt
- Behaudin Selmanović, slikar
- Mustafa Skopljak, kipar
- Alma Suljević, konceptualna umjetnica
- Kemal Širbegović, slikar
- Rizah Štetić, slikar
- Halil Tikveša, grafičar
- Dino Trtovac, slikar
- Zlatko Ugljen, arhitekt
- Munir Vejzović, slikar i grafičar
- Ismet Voljevica, karikaturist
- Mehmed Zaimović, slikar
- Safet Zec, slikar i grafički dizajner
- Avdo Žiga, grafičar

Literatura

- Begić i I. Krzović, Umjetnost Bosne i Hercegovine 1878-1924., Sarajevo, 1975.
- Begić i I. Krzović, Umjetnost Bosne i Hercegovine 1945-1974., Sarajevo, 1975.
- Muhamed Karamehmedović, Islamska umjetnost, Sarajevo, 1984.
- Hamdija Kreševljaković, Izabrani radovi I,II i III, Sarajevo,
- Ibrahim Krzović, Arhitektura secesije u BiH, Sarajevo, 2004.
- Ibrahim Krzović, Arhitektura BiH 1878-1914, Sarajevo, 1986.
- Tarik Samarah, Srebrenica, Sarajevo, 2005.
- Magbul Škoro, Pozdrav iz Sarajeva, Sarajevo, 2005.

- Magbul Škoro, Pozdrav iz Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009.
- Marian Venzel, Ukrasni motivi na stećcima, 1965.
- Aida Abadžić Hodžić, Selman Selmanagić i Bauhaus, Sarajevo, 2014.
- Umjetnost Bosne i Hercegovine 1974 – 1984, katalog izložbe, Sarajevo, 1984.
- Bosanskohercegovačka grafika XX stoljeća, Sarajevo, 2003.
- Savremena umjetnost Bošnjaka, Sarajevo, 2000.
- Zaštita kulturne i graditeljske baštine 2003-2009., Federalno Ministarstvo kulture i sporta, 2010.
- Gordana Anđelić Galić, Zastave, video rad
- Danis Tanović, Prtljag, film
- Anur&Ajna, Identify/Srebrenica Podrinje Identifikacijski projekt
- Šejla Kamerić, Bosanska djevojka, 2003., plakat

Muzeji i institucije

- Zemaljski muzej u Sarajevu
- Umjetnička galerija BiH
- Bošnjački institut u Sarajevu
- Umjetnička galerija u Banja Luci
- Muzej Hercegovine, Mostar
- Galerija Collegium Artisticum
- Kolekcija Ars Aevi
- Nekropole sa stećcima – Grborezi kod Livna, Boljuni, Radimlja kod Stoca
- Sarajevo Film Festival

D. Nastavni program glazbene umjetnosti

Naziv je predmeta Glazbena umjetnost

Namijenjen je učenicima osnovne škole:

- I. i II. razina - od 1. do 8. razreda
- III. razina - 1. razred srednje škole.

D.1. Nastavni program glazbene umjetnosti (I. i II. razina, RAZREDNA i PREDMETNA NASTAVA: od 1. do 8. razreda osnovne škole)

Glazbena kultura u razrednoj nastavi obuhvaća: pjevanje i sviranje, glazbene igre, brojalice, slušanje glazbe te dječje glazbeno stvaralaštvo.

Dječje pjesme i igre uče se na osnovu slušnog primanja (pjesme po sluhu). Tako se vrši i upoznavanje i izvođenje tradicionalnih narodnih pjesama (brojalice, uspavanke, pjesme za zabavljanje, narodna kola, narodni napjevi iz gradske i seoske sredine, pjesme i narodni običaji, narodne nošnje). Predviđa se obrada šest tema (tematskih jedinica).

I. Tematska jedinica: *TO SAM JA*

Pjesmice, brojalice i djela bošnjačkih skladatelja.

1. Dječje pjesmice – pjevanje

- *Djeca su vojska najjača* - Esad Arnautalić
- *Djeca rastu* - Asim Horozić

2. Dječje pjesmice - slušanje

- *Dječiji snovi* - R. Hodžić (tekst: Nasiha Kapidžić-Hadžić) *Djeca grada mog* - Avdo Smajlović

- *Nina, nina, bijela golubice* - narodna
- *Himna Bosne i Hercegovine*
- *Zemljo moja* - Kemal Monteno

3. Dječje pjesmice - uspavanke

- *Lila, buba majka sina* (Sanski Most)
- *Spavaj sine, san te prevario* (Trnovo, Sarajevo)
- *Majka Smoju pod džulom rodila* (Sarajevo)

4. Dječje pjesmice - pjesme za zabavljanje djece

- *Tašun, tašun, tanana* (Sarajevo)
- *Vodim babu na pazar* (okolica Sarajeva)

5. Dječje pjesmice - brojalice

- *Enci, menci na kamenci* (Glamoč) *Enten, tini*
- *Pliva patka*
- *Eci, peci, pec*

II. Tematska jedinica: UČENJE, RAD, SLOBODNO VRIJEME

1. Dječje pjesmice - pjevanje i slušanje

- *Kape u vis* - Fuad Ahmetpahić (tekst: Ismet Bekrić)
- *Mi smo djeca vesela*
- *Semafor*- Asim Horozić

- *Ja dobila sam lutkicu na dar- Dželaludin Đelo Jusić*

2. Dječje pjesmice - brojalice

- *Jedan dodan, dimi, disi Jedna vrana gaka/a Jedan, dva, tri*
- *U maloga svica*
- *Pipafica pipa (Jezero, Jajce)*

3. Dječje pjesmice - glazbene igre

- *Mali kauboj - Refik Hodžić Ovako se ruke miju*
- *Kutina bana*
- *Berem, berem grožđe*

4. Dječje pjesmice - narodna kola

- *Poskočica (okolina Glamočkog polja)*
- *Poskakuša*
- *Treskavica (Sarajevo i okolica)*
- *U ovom dvoru bijelom (Livno)*
- *Kolanje (okolica Sarajeva)*
- *Igra kolo (Mostar)*

III. Tematska jedinica - VRIJEME, PROMJENE, PRIRODA

1. Dječje pjesmice – brojalice

- *Tri miša*
- *Mi idemo preko polja*
- *Zeko, zeko*

- *Cica maca plakala*

2. Dječje pjesmice – pjevanje i sviranje

- *Plavi zec – D. Šestić*
- *Ječam žele Tuzlanke djevojke – narodna*
- *Čuvam ovce na livadi sama Sokolica Sarajeva*

3. Dječje pjesmice – dvoglasne pjesme

- *Tančice tanko prela (GUča gora, Travnik)*
- *Odvežosmo ruvo naloženo (vidovice Orašje)*
- *Sije baba mlivo – zapis C. Rihtmna (Guča gora)*

4. Dječje pjesmice – pjevanje i slušanje

- *Kiša pada – Nada LUdig Pečar (tekst: Šukrija Pandžo)*
- *Tuga na livadi – Nada Ludvig PEčar (tekst: Nasiha Kapidžić – Hadžić)*
- *Buba mara - Fuad Ahmetspahić (tekst: L. Tulač)*
- *Lete, lete laste - J. Marić (tekst: Nasiha Kapidžić-Hodžić) Tri ciklame - Refik Hodžić*
- *Mala voćka - Fuad Ahmetspahić (tekst: Dobriša Cesarić)*

5. Dječje pjesmice - slušanje

- *List na putu- Nada Ludvig Pečar (tekst: Šukrija Pandžo)*
- *Pod jorgovanom - Fuad Ahmetspahić (tekst: Safvet-beg Bašagić)*
- *Dragoj mojoj BiH - Ismet i Fikret Kurtović*
- *Bosna Bosnia- Džani Hot*
- *Zvuci u srcu - Fuad Ahmetspahić (tekst: Safvet-beg Bašagić)*

- *Prirodi treba sačuvati sklad*- Fuad Ahmetspahić (tekst: D.Trivak)
- *Jagoda baštovanka* - Edin Pandur (tekst: Z. Ostojić)
- *Reci, Bosna, ljubavi* - A.Horozić
- Odlomci iz opere *Aska i vuk*-A.Horozića
- *Dječiji snovi* - R. Hodžić - V. Begić

IV. Tematska jedinica: KULTURA I DRUŠTVO

Vjerske blagdanske pjesme:

- *Velik Ti si, Bože blagi* (molitva, ilahija) *Dođi najdraži* (ilahija)
- *Kad procvatu behari* (illahija)
- *Teku rajski potoci* (ilahija)
- *Ramazan, mjesec odabran* (ilahija)
- *Nek' mirišu avlije* - Adnan Bajramović *Jftar*- Fuad Ahmetspahić - Besim Lović
- *Ja sve ljude volim* - Fuad Ahmetspahić (tekst: Mehmed Sarajlić)
- *Priroda te voli, Bože* - Fuad Ahmetspahić (tekst: Mehmed Sarajlić)
- *Mejra na tabutu* - narodna

IV. Tematska jedinica: UMJETNIČKA GLAZBA BiH

- *Sjaj, mjesече* - Fuad Ahmetspahić (tekst: Safvet-beg Bašagić)
- *U sevdahu* - Fuad Ahmetspahić (tekst: Musa Čazim čatić)
- *Bosanska serenada* - Fuad Ametspahić (tekst: Musa čazim čatić)
- *Ja nijesam sanjar*- Fuad Ahmetašević (tekst: Musa čazim čatić)
- *Bosna* - F.Ahmetspahić (tekst: Enes Kišević)
- *Azemina* - M. Prebanda
- *Modra rijeka* - F. Ahmetspahić. (tekst: Mak Dizdar)
- *Odlomak iz opere Hasanaginica* - A. Horozića

VI. Tematska jedinica: *LJUDI U PROSTORU I VREMENU*

Narodne pjesme Bosne i Hercegovine

Pjevanje i slušanje:

1. Svatovske

- *Dobro došli kićeni svatovi*
- *Trepetiljka trepeta/a* (Mostar)
- *Dobro došli muštuluci* (Neum)
- *Devovanje - moje carovanje* (Trebinje)
- *Visoko se viju labudovi* (Banja Luka)

2. Sevdalinke

- *S one strane Plive*
- *Telal viče po Hercegovini Tebi, majko, misli lete Uzeh džugum i maštrofu Emina*
- *Vihor ružu niz polje tjeraše U Trebinju gradu*
- *Ne ašikuj, Mujo*
- *Kad puhnuše sabahzorski vjetrovi Prošetala Hana pehlivana*
- *Kolika je Jahorina planina?*
- *Kad je podoh na Bembašu*
- *Ko se ono brijegom šeće?*
- *Gonđe ružo*
- *Kiša pada, trava raste Moj di/bere*
- *Nadžnjeva se momče i djevojče Zaprošio Alija*
- *Zvijezda tjera Mjeseca*
- *Đela, Fato, đela, zlato*
- *Alija se do jezera krade*

- *djevojko, pod brdom*
- *Sinoć ja i moja kona*
- *Zapjevala sojka tica*
- *Od kako je Banja Luka postala*
- *Kraj tanana šadrvana* (stihovi: Heinrich Heine, prepjev: Safvet-beg Bašagić)

Napomene uz nastavu

II. razred

Zvukovi iz okoline i predmeti kao glazbala. Brojalice.

Igre s brojalicama, ritmička improvizacija, ritamski kanon (*Cica, maca plakala*).

Prema mogućnostima treba koristiti i udaraljke iz grupe Orfovih glazbala.

Pjevanje i sviranje:

Dočarati sadržaj pjesme raznim pokretima tijela.

Naučiti pojmove: vokalna izvođenje, instrumentalna izvođenje i vokalna-instrumenta Ino izvođenje. Primijeniti kanonska pjevanje (*Sova*).

Upoznati osnovne pojmove dinamike.

Slušanje:

Pri slušanju uključiti i likovno izražavanje učenika.

Narodna kola: mogu se izvoditi bez glazbene pratnje (*Gluha kola*) i s glazbenom pratnjom.

III. razred

Ponavljjanje brojalica iz II. razreda. Pokušati neke brojalice izvesti uz pratnju glazbala.

Upoznavanje različitih ritmičkih grupa: šesnaestinki, triola i osminki. Za to može poslužiti *Pipalica pipa* - zapis Cvjetka Rihtmana na lokalitetu Jezero, kod Jajca.

Upoznavanje osnovnih oznaka za tempo.

Upoznavanje pjevačkih glasova.

Upoznavanje sa dvoglasnim pjevanjem. Za to može poslužiti *Ovi se babe vazale* - zapis Cvjetka Rihtmana u Gočoj gori, lokalitet kod Travnika.

Pjevanje i sviranje:

Uočavanje pojedinih glazbenih grupa i glazbala te glavne teme.

Uspavanke:

Primjer mješovitih taktova i povećane sekunde imamo u pjesmi *Majka Smoju pod đulom rodila* - zapis Dunje Rihtman (Mostar). Upoznati pojmove 'narodna glazba' i 'narodna glazba u umjetničkoj obradi'.

IV. razred

Upoznavanje šestosminskog takta u svatovskoj pjesmi *Žarko sunce na ogranku hoće da grane* - zapis C. Rihtmana u Trebižatu, lokalitet kod Čapljine.

Pojava mješovitih taktova pet osmina i šest osmina u narodnoj pjesmi *Ne ašikuj, Mujo* - zapis L. Kube (u Višegradu).

Pjevanje sekunde u dvoglasju u pjesmi *Sije baba mlivo* - zapis C. Rihtmana (Guča gora).

V. razred

Brojalice:

Na osnovu stare brojalice iz IV. razreda *Eno mena nikoti* i drugih slučnih primjera upoznajemo nate po trajanju, taktove, tezu i arzu.

Obratiti pažnju na dvoglasno pjevanje gdje se pojavljuje disonanta sekunde u seoskoj tradiciji: *Tančice tanko prela* - zapis C. Rihtmana (Guča gora).

Istaknuti razliku između seoske i gradske pjesme, s posebnim osvrtom na sevdalinku.

VI. razred

Kao i u V. razredu i ovdje treba obratiti naročitu pažnju na pojavu sekunde u dvoglasju, koju imamo u seoskoj tradiciji. Primjer za to je pjesma *Dobro došli muštuluci* - zapis C. Rihtmana (u Neumu).

U pjesmi *Ječam žele Tuzlanke* djevojke pojavljuje se interval povećane sekunde koju ovdje treba šire objasniti i ukazati na utjecaj orijentalne glazbe.

VII. razred

U pjesmi *Otrgla se zlatna žica* - zapis C. Rahtmana (u Gornjoj Slatini, kod Bosanskog Šamca) - imamo pojavu male sekunde u dvoglasju, koja predstavlja još veću teškoću u izvođenju. Ali, osim ove pjesme i njoj sličnih, treba izvoditi dvoglasno i pjesme iz gradske tradicije, te uočiti razlike. Ovdje treba napomenuti da nastavnik treba dobro proučiti zapis narodne pjesme, koji se ponekad razlikuje od uobičajenog izvođenja poznatih pjevača sevdalinki.

D. 2. Nastavni program glazbene umjetnosti (III. razina: 1. razred srednje škole)

Naziv je nastavnog predmeta je Glazbena kultura.

Nastava se izvodi samo u 1. razredu.

Uvodna napomena

Svrha nastave glazbene umjetnosti u srednjoj školi sveobuhvatan je odgoj mladeži u kulturi i, u tom sklopu, odgoj poznavatelja temeljnih značajki glazbe, a po mogućnosti i aktivnog sudionika u glazbenom životu svoje škole, odnosno sredine. Kroz predmet Glazbena kultura učenici/učenice upoznavat će glazbenu kulturu svoga naroda slušajući i izvodeći pjesme iz bošnjačke narodne tradicije, kao i umjetnička djela mnogih skladatelja iz Bosne i Hercegovine.

I. Tematska (nastavna) jedinica: *POVIJEST*

- Tragovi glazbene kulture na tlu BiH u prehistorijsko i antičko doba. Pećina Badanj, kod Stoca.
- Glazbala: siringa i sistrum.
- Kazališni i glazbeni život srednjovjekovne Bosne.
- Duhovna glazba Bošnjaka u kontekstu glazbe naroda i narodnosti BiH. Franjo Bosanac - Tri frotole s ričerkarima za glas i glasovir (slušanje) Narodna glazbena tradicija. Razlike između seoske i gradske sredine.
- Narodna glazbena tradicija, gradske sredine s posebnim osvrtom na sevdalinku.
- Tradicionalna glazbala BiH - idiofona glazbala, membranofona glazbala, aerofona glazbala, kordofona glazbala.

- Razvoj profesionalne glazbene djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Pjevačka društva.
- Skladatelji: Franjo Metejovski, Bogomir Katerovski, Aleksandar Šandor Bosiljevac, Hursid Sagatay Bey.

- Glazbeno stvaralaštvo u BiH. Sakupljači narodnih pjesama: Julije Bajamonti, Franjo Kuhač, Ludvik Kuba, Cari von Sax.

- Glazbeno stvaralaštvo u BiH između dvaju svjetskih ratova. Glazbeno stvaralaštvo u BiH poslije Drugog svjetskog rata

II. Tematska (nastavna) jedinica: *SLUŠANJE*

Zabavna glazba u BiH. *Indexi i Bijelo dugme*

- Predstavnici glazbe u BiH u dvadesetom stoljeću (slušanje) Avdo Smajlović: *Probuđena kasaba*
 - Avdo Smajlović: *Končertino za klarinet, klavir, timpane, i gudački orkestar* Vlado Milošević: *Dramska simfonija*
 - Asim Horozić: *uvertira Bosna - Kapija - Opera Hasanaginica* Josip Magdić: *Glazba za klarinet, saz i elektroniku*
 - Fuad Ahmetspahić: *Iz ljubavnih melodija* (tekst: Musa Ćazim Ćatić) Fuad Ahmetspahić: *Ja Adam* (tekst: Hamza Humo)
 - Fuad Ahmetspahić: *Bosanska serenada* (tekst: Musa Ćazim Ćatić)

111. Tematska jedinica: *PJESME IZ GRADSKE I SEOSKE SREDINE*

- *Otrgla se zlatna žica* - zapis C.Rihtmana (iz Gornje Slatine, kod Bosanskog šamca) *Dobro došli, kićeni svatovi* - C.Rihtman (Čapljina)
- *Trepeti/jka trepeta/a* - C. Rihtman (Mostar)
- *Stari svate, promješaj dukate* - C. Rihtman (Bosanski Šamac) *Snijeg pade na behar na voće* (gradska sredina)
- *Uzeh džugum i maštrafu* - prema pjevanju Za ima Imamovića
- *Kad puhnuše sabahzorski vjetrovi* - zapis Tamare Karača - prema pjevanju Emine Zečaj *Prošetala Hana pehlivana* - zapis Tamare Karača, prema pjevanju Himze Polovine *Kolika je Jahorina planina*
- *Kad ja počoh na Bembašu*
- *Ko se ono brijegom šeće?*
- *Gonđe ružo* - stihovi Alekse Šantića *Emina* - Aleksa Šantić
- *Kiša pada, trava raste*
- *Moj di/bere*
- *Nadžnjeva se momče i djevojče* *Zaprosio Alija*
- *Tambura/o momče*
- *Zvijezda tjera mjeseca*
- *Đela, Foto, đe/a, zlato* - stihovi Osma na Đikića *Djevojka viče*

- *Alija se do jezera krade Oj, djevojko pod brdom Oj, golube*
- *Sabah zora* - tekst Savfet-bega Bašagića *Sinoć ja i moja kana*
- *Svi dilberi*
- *Zapjevala sojka ptica*
- *Od kako je Banja Luka postala*
- *Kraj tanana šadrvana* - stihovi Heinrich Heine, prepjev Savfet-bega Bašagića

3. Završne napomene

Za izvođenje nastave bosanskog jezika i kulture posebno je važna interakcija i komunikacija s učenicima te suradnja s roditeljima kao i s učiteljima/nastavnicima u redovnoj nastavi na hrvatskom jeziku.

Važna je metodička i didaktička osposobljenost nastavnika za ovu vrstu nastave kao i za motiviranje učenik budući da će struktura učenika u nastavnoj grupi zasigurno biti heterogena. Zbog velike disperzije bošnjačke populacije, i zbog grupiranja učenika na razine – u osnovnoj od 1. do 4. i od 5. do 8, a u srednjoj od 1.do 4. razreda – grupe će činiti učenici različite dobi i predznanja, na koncu i različitih interesa i obrazovnih potreba.

Uspješno ostvarivanje nastavnog programa bosanskog jezika i kulture pretpostavlja, uz dobro poznavanje standardnog bosanskog jezika, poznavanje bh. povijesti i zemljopisa, te likovne i glazbene umjetnosti Bošnjaka.

Posebnu zadaću nastavnicima predstavljat će evaluacija, tj. utvrđivanje rezultata učenja ili ostvarivanja predviđenih temeljnih ciljeva odgoja i obrazovanja. Evaluacija će, očekujemo, biti i vanjska (odnosi se na ocjenu onih koji ne sudjeluju u nastavi) i unutarnja (odnosi se na vrednovanje i ocjenu onih koji su i sami sudionici u nastavnom procesu). Unutarnja je evaluacija zapravo zajedničko vrednovanje koje provode svi sudionici nastave a sadrži praćenje, ocjenjivanje i vođenje nastavnog procesa.